

**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ**

МИРОНЕЦЬ Сергій Миколайович

УДК : 159.9:614.87/.88]:341.1

**ПСИХОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
МІЖНАРОДНИХ ГУМАНІТАРНИХ МІСІЙ**

19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора психологічних наук

Харків – 2020

Дисертацію є рукопис.

Робота виконана в Київському національному торговельно-економічному університеті.

Науковий консультант: доктор психологічних наук, професор **ТІМЧЕНКО Олександр Володимирович**, Національний університет цивільного захисту України, головний науковий співробітник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор **ЛЕФТЕРОВ Василь Олександрович**, Національний університет «Одеська юридична академія», завідувач кафедри психології;

доктор психологічних наук, професор **ПРИХОДЬКО Ігор Іванович**, Національна академія Національної гвардії України, начальник науково-дослідного центру службово-бойової діяльності Національної гвардії України;

доктор психологічних наук, доцент **СІРКО Роксолана Іванівна**, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, начальник кафедри практичної психології та педагогіки.

Захист відбудеться «23» вересня 2020 р. о 10:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.852.23 у Національному університеті цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету цивільного захисту України за адресою: вул. Чернишевська, 94, м. Харків, 61023.

Автореферат розісланий «___» серпня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат психологічних наук, доцент

В. Є. Христенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Наступ людської цивілізації на навколишнє середовище упродовж останніх десятиліть призвів до техногенного перевантаження територій найбільш розвинених країн світу, стрімкого розвитку аномальних змін деяких параметрів біо-, атмо-, гідро- і літосфери, наближаючи людство до критичної межі у його відносинах з природою і ставлячи питання про можливість виживання наступних поколінь.

Комплексність сучасних загроз обумовила пошук такого шляху цивілізаційного розвитку, який, не руйнуючи своєї природної основи, міг би забезпечити людству можливість виживання і подальшого безперервного розвитку. Саме тому світова спільнота порушує питання колективної безпеки. Переломним етапом стала X міжнародна конференція з цивільного захисту, що відбулася в Аммані (Йорданія) у квітні 1994 р., де держави-учасниці ухвалили Декларацію з цивільного захисту, в якій закликали уряди країн світу переглянути концептуальні питання безпеки у бік колективної відповідальності держав за попередження виникнення глобальних катастроф та консолідацію зусиль щодо спільного захисту від їх наслідків. Саме ж консолідоване реагування країн світу на надзвичайні ситуації (НС) транскордонного та міжнародного масштабу започатковано Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 27 лютого 2003 р. «Підвищення ефективності й зміцнення координації міжнародної допомоги при проведенні пошуково-рятувальних операцій у містах», а ООН взяла на себе місію координатора та організатора такої діяльності.

За роки набуття Україною незалежності проблема психології діяльності фахівців, яким доводиться виконувати гуманітарні операції за межами території України, досліджувалася лише у військовій сфері, в питаннях участі українських військових у Міжнародних миротворчих місіях. Цій проблематиці присвятили свої наукові праці В. Алещенко, О. Блінов, В. Осьодло, І. Приходько, В. Садковий, В. Стасюк, О. Теличкін, О. Тімченко, О. Хміляр, Ю. Широбоков та ін. Водночас питання психології діяльності міжнародних гуманітарних місій (МГМ) та пошуково-рятувальних операцій (ПРО) у вітчизняній психологічній науці досліджується вперше, оскільки лише з утворенням у 1996 р. Центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту населення Україна стала активно брати участь у МГМ та ПРО.

Останніми десятиліттями фахівці зведених аварійно-рятувальних загонів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) здійснили майже 40 МГМ та ПРО в інших країнах земної кулі. Найбільш масштабні серед них місії, пов'язані з катастрофічними землетрусами в Центрально-Азійському регіоні (Туреччина, 1999 р.; Індія, 2001 р.; Іран, 2003–2004 рр.; Пакистан, 2005 р.), ліквідацією катастрофічних повеней в Угорщині (1999 р., 2001 р.) та Польщі (1997 р., 2001 р.), ліквідацією лісових пожеж в Ізраїлі (2016 р.) та Чорногорії (2017 р.) та ін. Так, лише медиками-рятувальниками мобільного госпіталю ДСНС України в осередках потужних землетрусів надано медичну допомогу понад 24 тис. постраждалим, з яких понад 3 тис. лікувались

стаціонарно. Більше 20% від загальної кількості постраждалих – діти до 14 років.

Наведена статистика НС та перспективи подальшого зростання їх транскордонних наслідків потребують розроблення шляхів формування, підготовки, атестації та психологічного супроводу діяльності зведених рятувальних підрозділів ДСНС України у складі МГМ та ПРО.

Важливість, новизна та актуальність цієї проблематики, недостатнє її наукове розроблення, наявність суперечностей та неузгодженостей у процесах професійного становлення рятувальників міжнародного класу, відсутність відповідного концептуального підходу до психологічного супроводу їхньої діяльності обумовили вибір теми дисертаційного дослідження, визначення об'єкта та предмета, формулювання гіпотези, постановку мети і завдань наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до вимог Державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2016-2020 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 554, Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 р., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014 р. № 385.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до Плану науково-дослідної роботи Київського національного торговельно-економічного університету (науково-дослідна робота «Психологічне забезпечення діяльності фахівців міжнародних гуманітарних місій», номер державної реєстрації НДР – 0114U000319).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Київського національного торговельно-економічного університету (протокол № 5 від 31 січня 2013 р.) та скоординовано бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26 березня 2013 р.).

Мета дослідження – на основі узагальнення науково-практичного доробку щодо діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій визначити та обґрунтувати її психологічну складову.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

1. Здійснити порівняльний аналіз наукових теорій за змістовними підходами до розв'язання проблем діяльності та професійної діяльності в сучасній психологічній науці; розкрити основні моделі психологічного аналізу діяльності; визначити особливості професійної діяльності в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності.

2. Визначити та обґрунтувати основні принципи і стратегії дослідження суб'єктно-суб'єктних та суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків в умовах проведення міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

3. Провести ретроспективний аналіз генези міжнародного гуманітарного руху; узагальнити досвід участі України у міжнародних гуманітарних місіях та пошуково-рятувальних операціях.

4. Визначити психологічні особливості утворення та атестації категорій аварійно-рятувальних служб та рятувальників міжнародного класу.

5. Обґрунтувати шляхи підвищення ефективності проведення професійно-психологічної підготовки команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста Мобільного рятувального центру швидкого реагування ДСНС України (МРЦ ШР ДСНС України).

6. Провести психологічне вивчення та опис об'єктивних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій.

7. Дослідити суб'єктивні параметри психології діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

Об'єкт дослідження – міжнародна гуманітарна діяльність ООН.

Предмет дослідження – зміст, сутність, специфіка та особливості психології діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

Гіпотези дослідження:

1. Діяльність МГМ та ПРО припускає залучення рятувальника міжнародного класу в суб'єктно-об'єктні та суб'єктно-суб'єктні зв'язки.

2. Психологічне розуміння професійної діяльності, що ґрунтується на взаємозв'язку категорій «діяльність» та «психічне відображення», дає змогу розглядати у діяльності МГМ та ПРО той аспект, що пов'язаний з вивченням різноманітних форм, видів та рівнів суб'єктивного відображення об'єктивної дійсності рятувальником міжнародного класу.

3. Реалізацію завдання психологічного дослідження діяльності МГМ та ПРО можливо здійснити саме через аналіз суб'єктно-об'єктних та суб'єктно-суб'єктних зв'язків.

Методи дослідження. При вирішенні поставлених завдань використано такі методи:

- *організаційні*: порівняльний (метод поперечних зрізів) – для зіставлення властивостей різних контингентів дослідження з метою виявлення динаміки психічних явищ та ефективності методів впливу; лонгitudний (організація багаторічного дослідницького циклу); комплексний (для планування міждисциплінарного дослідження).

Організаційні методи дослідження дали змогу забезпечити загальне планування дослідження, визначити обсяг досліджуваного матеріалу, тривалість та періодичність збору інформації, спосіб аналізу даних, вибір методик дослідження і ступінь різнобічності аналізу досліджуваних явищ;

- *збору емпіричних даних* – для збору інформації про об'єкт і суб'єкт діяльності, а також особливості їх взаємодії;

- *вивчення документації* – застосовано для збору інформації про правила виконання рятувальниками міжнародного класу професійних завдань в умовах МГМ, про вимоги до результатів їхньої діяльності, а також інформації про нормативні умови соціально-психологічної взаємодії та умов життєдіяльності в зоні НС;

- *опитування* і його різновиди, як і метод вивчення документації, що використано під час збору емпіричних даних про професійну діяльність рятувальників міжнародного класу;

- *спостереження*, що застосовано тільки після збору інформації про МГМ і рятувальників міжнародного класу методами вивчення документації та опитування, на основі яких виділено ті явища, що потребували застосування методу спостереження. Це дало змогу вивчити процес і характер проходження професійної діяльності рятувальників міжнародного класу: організацію діяльності; дії рятувальників; їхні переживання; взаємодію з товаришами по службі та ін.;

- *вивчення професійних завдань* – для дослідження індивідуальних стратегій виконання рятувальниками мисленнєвих, перцептивних, мнемічних, сенсомоторних, комунікативно-інформаційних та ін. Також цей метод використано для збору інформації про причини помилкових дій, аварій, травм та інших порушень, що негативно впливали як на результат МГМ, так і на рятувальників міжнародного класу;

- *вивчення продуктів діяльності* – застосовано у тому разі, якщо було неможливо або складно здійснювати спостереження за виконанням професійної діяльності рятувальником міжнародного класу. Цей метод надав можливість за результатами діяльності рятувальників міжнародного класу визначити якість виконуваної ними роботи в умовах МГМ, з'ясувати не тільки ефективність діяльності рятувальників міжнародного класу, але й деякі причини (об'єктивні та суб'єктивні), що призводять до зниження ефективності діяльності зведених загонів МГМ;

- *психодіагностичний*:

1. З метою дослідження уявлень рятувальників міжнародного класу про себе, умови їхньої індивідуальної і спільної діяльності, способу життя в умовах МГМ, а також їхнього суб'єктивного ставлення до цих умов використано такі психодіагностичні методики: «Незакінчені речення» М. Сакса; спеціалізований семантичний диференціал (СД) В. Серкіна; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтєва; діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера в адаптації Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда; визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета) Б. Басса в модифікації В. Смейкала та М. Кучера.

2. Діагностику емоційно-вольових якостей рятувальника міжнародного класу проведено за такими психодіагностичними методиками: готовність до виправданого ризику; діагностика ступеня готовності до ризику А. Шуберта та дослідження схильності до ризику (модифікація А. Шмельова); виразність особистісної та реактивної тривожності – за методикою визначення рівня тривожності Ч. Спілбергера (адаптація Ю. Ханіна); суб'єктивний стан рятувальників на момент обстеження – за методикою оцінки суб'єктивного стану «САН» В. Доскіна; нервово-психічну стійкість та стресостійкість – за методикою діагностики нервово-психічної стійкості (В. Бодрова); вольова саморегуляція – за методикою дослідження вольової саморегуляції А. Зверькова та Є. Ейманда.

3. У межах дослідження інтелектуального компонента розглядалися два основних параметри: «загальний рівень інтелектуальних здібностей» та «інтелектуальна лабільність». Для цього використано методики: «Інтелектуальна лабільність»; «КВТ» (адаптований російською мовою варіант інтелектуального тесту загальних здібностей Е. Вандерліка).

4. Для діагностики психічних і психофізіологічних станів рятувальників міжнародного класу використано проєктивні методики: «Hand-test» (тест руки) Е. Вагнера (в адаптації Т. Курбатової); «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич.

5. Визначення індивідуально-психологічних особливостей поведінки рятувальників міжнародного класу в типових ситуаціях міжнародних гуманітарних місій здійснено за «Психогеометричним тестом» С. Деллінгера (адаптація О. Алексеєва, Л. Громової).

6. Вивчення особливостей міжособистісних відносин серед рятувальників проведено за методиками «ДМВ» (Діагностика міжособистісних відносин) та «Визначення рівня емоційного інтелекту» Н. Холла;

- *обробки даних дослідження:*

1. *Кількісний аналіз* за допомогою статистичних методів дослідження використано для проведення математико-статистичної обробки даних, отриманих у дослідженні. Основними методами статистичного аналізу, що використано в дослідженні, є: *φ-критерій Фішера* – призначений для зіставлення двох вибірок за частотою зустрічальності ефекту; *факторний аналіз* методом аналізу головних компонент з Варімакс обертанням із нормалізацією Кайзера – використано для виявлення структури змінних як сукупності факторів, кожен з яких – це прихована узагальнююча причина взаємозв'язку групи змінних. При здійсненні вибору вихідних даних враховувалося кількісне співвідношення ознак та об'єктів, а також змістовність показників; *кореляційний аналіз*, який проведено за *r*-критерієм Пірсона. За допомогою цього методу встановлено низку кореляційних взаємозв'язків між досліджуваними явищами.

2. *Якісний аналіз* за методом контент-аналізу використано для якісної та змістовної обробки даних, що отримані переважно у ході опитувань. Суть методу контент-аналізу полягала у фіксації певних одиниць змісту, що вивчався, а також у квантифікації отриманих даних.

Статистичну обробку даних та графічну презентацію результатів здійснено на базі пакета статистичних програм SPSS 19.0. та діагностичних програм, створених на базі текстового редактора Microsoft Excel.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше у вітчизняній психологічній науці:*

– *визначено й обґрунтовано* роль та місце психологічної складової у діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій на трьох рівнях: нормативно-параметричному, морфологічному та функціональному;

– *запропоновано* інтегративний підхід до розгляду психології діяльності міжнародних гуманітарних місій, методологічну основу якого становить

системний принцип у поєднанні з антропоцентричною, науковою та культурно-історичною парадигмами, що дасть змогу поєднувати гуманітарні цінності з кількісно-якісними моделями та алгоритмічними технологіями;

– *обґрунтовано* нові напрями розвитку системи професійно-психологічної підготовки зведених підрозділів ДСНС України, що залучаються до діяльності в умовах стрес-факторів підвищеної інтенсивності при виникненні надзвичайних ситуацій транскордонного та міжнародного значення;

удосконалено: шляхи оптимізації законодавчого та нормативно-правового регулювання кваліфікації «Рятувальник вищої категорії» («Майстер міжнародного класу») в Україні;

дістали подальшого розвитку: наукові погляди щодо міжнародної гуманітарної діяльності ООН.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження використовуються при формуванні засад державної політики у сфері цивільного захисту населення і територій України, сприяють формуванню позитивного іміджу Державної служби України з надзвичайних ситуацій на міжнародному рівні.

Результати дисертаційного дослідження застосовано, при розробленні:

– Національного стандарту реінтеграції та постізоляційного супроводу осіб, звільнених з вимушеної ізоляції (акт впровадження Уповноваженого Президента України з питань реабілітації учасників бойових дій від 10.06.2020 №15/04-06/124);

– Кодексу цивільного захисту України (від 02.10.2012 № 5403-VI) – внесено нову редакцію статті 38 «Психологічний захист» (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

– Державних стандартів професійно-технічної освіти: ДСПТО.ЛО.75.24-2009. Професія: Рятувальник. Кваліфікація: Рятувальник 3,2,1 класи, вища категорія. Код: 5119 та ДСПТО.ЛО.75.25-2009 (чинні відповідно до наказу МОН України від 28.10.2009 № 989 (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

– Національного стандарту навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях. Національний стандарт України/Наказ Держспоживстандарту від 08.08.2008 № 274 з 2010–0–01 (акт впровадження МНС України від 30.01.2013);

– *при підвищенні кваліфікації* керівного складу Центральних органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту та керівників галузевих підсистем Єдиної державної системи цивільного захисту України в темах: «Міжнародне співробітництво у сфері цивільного захисту»; «Психологічне забезпечення у сфері цивільного захисту»; «Психологічний захист в умовах надзвичайних ситуацій» (акт впровадження МНС України від 30.01.2013).

впроваджено:

– у систему підготовки Головного авіаційного координаційного центру пошуку і рятування (ГАКЦПР) та освітній процес кафедри авіації та авіаційного пошуку і рятування – рекомендації щодо професійно-психологічного супроводу та психологічної підготовки рятувальників повітряних пошуково-рятувальних команд авіації ДСНС, що затверджені

наказом МНС України від 27.08.2007 № 584 «Про введення в дію Програми підготовки рятувальників повітряних пошуково-рятувальних команд авіації МНС» (акт впровадження ІДУЦЗ ДСНС України від 02.03.2020);

– у практику професійно-психологічної підготовки рятувальників Мобільного рятувального центру швидкого реагування (МРЦ ШР ДСНС України): при професійно-психологічному відборі рятувальників та підготовці до міжнародної атестації Міжнародною групою ООН з проведення пошуково-рятувальних операцій в умовах міста (International Search and Rescue Advisory Group) у складі пошуково-рятувальної команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста; при відпрацюванні в системі професійно-психологічної підготовки рятувальників «Алгоритмів надання екстреної медичної допомоги для немедичних працівників при різноманітних надзвичайних станах», які включені до програми професійно-психологічної підготовки усіх категорій рятувальників МРЦ ШР ДСНС України (акт впровадження МРЦ ШР ДСНС України від 15.06.2020);

– у практичну діяльність Українського науково-практичного центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф (УНПЦЕМД та МК), зокрема при реалізації теми НДР «Розробка та впровадження сучасних навчальних програм з надання екстреної медичної допомоги населенню України у надзвичайних ситуаціях» (номер державної реєстрації: 01107U000969);

– у практичну діяльність підрозділів Адміністрації Державної спеціальної служби транспорту, а саме: авторська методика «Модифікований дебріфінг» застосовується безпосередньо під час ротації військовослужбовців саперних підрозділів, які залучаються для розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів у зоні проведення операції Об'єднаних сил, гуманітарного розмінування та під час проведення зборів з випускниками вищих військових освітніх закладів і рекомендована до використання офіцерами з морально-психологічного забезпечення та військовими психологами військових частин Держспецтрансслужби; «Алгоритми надання екстреної медичної допомоги для немедичних працівників при різноманітних надзвичайних станах» включено до програми професійно-психологічної підготовки усіх категорій особового складу Держспецтрансслужби, а також передбачених заходах виконання вимог наказу Міністра оборони України № 702 від 09.12.2015 (у редакції наказу Міністра оборони України № 629 від 11.12.2019) щодо психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України та Державної спеціалізованої служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах (акт впровадження № 14 від 02.03.2020);

– в освітній процес Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського (Акт впровадження № від 03.03.2020) та Національного університету цивільного захисту України (акт впровадження від 25.02.2020) – при професійно-психологічній підготовці (підвищенні кваліфікації) військових

медиків та фахівців, які за своїми функціональними обов'язками зобов'язані мати навички надання домедичної допомоги постраждалим;

– у систему професійно-психологічної підготовки рятувальників та рятувальників вищої категорії – розроблену «Модель комплексного психологічного забезпечення фахівців зведених рятувальних підрозділів міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій» (акт впровадження Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту ДСНС України від 24.02.2020);

– в освітній процес кафедри тактико-спеціальної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (акт впровадження № 5344 від 26.06.2020);

– у науковий процес Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба – при розробленні системи діагностики бойової готовності особового складу Повітряних Сил Збройних Сил України, відібраного для участі у миротворчих місіях (акт впровадження від 01.06.2020 № 350/176/51-262/293 пс.);

– у навчально-методичну та наукову роботу Національної академії Національної гвардії України (акт впровадження від 02.06.2020 № 5344);

– в освітній процес кафедри психології Київського національного торговельно-економічного університету у підготовці програм і робочих програм дисциплін «Психологія праці та інженерна психологія», «Психологія стресостійкості», «Кризова психологія» для студентів, які здобувають освітній ступінь «бакалавр» галузей знань 053 «Психологія», та «Психологія праці в екстремальних умовах», які здобувають освітній ступінь «магістр» 053 (довідка про впровадження № 686/22 від 06.03.2020).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, результати, рекомендації, що характеризують наукову новизну, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ідеї, що напрацьовані автором одноосібно.

Апробація результатів дисертації. Основні положення роботи оприлюднені на 49 наукових та науково-практичних конференціях, а саме: щорічних Всеукраїнських науково-практичних конференціях рятувальників «Організація управління в надзвичайних ситуаціях» (м. Київ, 2008-2017 рр.); Всеармійській науково-практичній конференції «Філософсько-методологічні та соціально-психологічні проблеми реалізації людського фактору в умовах переходу Збройних Сил України до професійної армії» (м. Київ, 2008 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах» (м. Харків, 2008 р.); V міжнародній науково-практичній конференції «Психологічні технології в екстремальних умовах діяльності» (м. Донецьк, 2009 р.); Всеармійській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (Сил) в сучасних умовах» (м. Київ, 2009 р.); Всеукраїнському науково-практичному семінарі «Безпека життя і діяльності людини» (м. Хмельницький, 2010 р.); Міжрегіональному науковому семінарі

«Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях» (м. Київ, 2010 р.); Науково-практичному семінарі «Основні напрями формування професійних якостей фахівців гуманітарної сфери відповідно до вимог Державної програми розвитку Збройних Сил України на 2006–2011 рр.» (м. Київ, 2010 р.); Науковому симпозиумі «Критичні стани: діагностика, надання екстреної допомоги, профілактика» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми комплексної медико-психологічної реабілітації в умовах санаторно-курортних закладів осіб, що зазнали впливу екстремальних ситуацій» (м. Судак, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми юридичної та екстремальної психології» (м. Макіївка, 2011 р.); III Всеармійському науково-практичному семінарі «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях» (м. Київ, 2011 р.); науковому симпозиумі «Критичні стани: діагностика, надання екстреної допомоги, профілактика» (м. Київ, 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологічне здоров'я та благополуччя нації: проблеми, реалії і перспективи» (м. Донецьк, 2011 р.); Всеармійській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях» (м. Київ, 2010–2012 рр.); Всеармійській науково-практичній конференції «Основні напрями формування професійних якостей фахівців виховної роботи в Збройних Силах України» (м. Київ, 2012 р.); Міжвузівській науковій конференції «Проблеми психології діяльності в особливих умовах» (м. Черкаси, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Психологія в образовательном пространстве» (м. Донецьк, 2012 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми емпіричних досліджень в психології» (м. Київ, 2012 р.); Вузівській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді» (м. Київ, 2012 р.); Всеармійській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції» (м. Київ, 2015, 2016 рр.); Всеармійській науково-практичній конференції «Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах» (м. Київ, 2019 р.); Всеукраїнському конгресі з організаційної та економічної психології (м. Кам'янець-Подільський, 2015 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (м. Мукачеве, 2015 р.); VI міжвідомчій науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції» (м. Київ, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Гене́за буття особистості» (м. Київ, 2017 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі» (м. Мукачеве, 2017 р.); Науково-практичній

конференції за міжнародної участі «Психологія національної безпеки» (м. Львів, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції з організаційної та економічної психології (м. Київ, 2014 р., 2018 р.); Науково-практичній конференції «Цивільний захист України: сучасний стан, здобутки, проблеми, перспективи розвитку» (м. Київ, 2018 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтегративний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри» (м. Одеса, 2018 р.); Науково-практичній конференції за міжнародної участі «Наукове забезпечення освітньої діяльності у сфері цивільного захисту» (м. Київ, 2019 р.); Всеукраїнському науково-практичному круглому столі за міжнародної участі «Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства» (м. Ірпінь, 2014 р., 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи» (м. Київ, 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграційний розвиток особистості і суспільства: психологічний і соціологічний вимір» (м. Одеса, 2020 р.).

Публікації. Результати дисертації викладено у 7 монографіях (одна одноосібна), 6 навчальних посібниках, 2 підручниках, 19 публікаціях у наукових виданнях, включених до переліку МОН України як фахові з психологічних наук; 5 статтях у наукових психологічних виданнях іноземного походження, у тому числі виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз; 2 публікаціях в інших наукових виданнях; 49 тезах матеріалів наукових та науково-практичних конференцій.

Структура роботи. Робота складається з анотації, вступу, 7 розділів, висновків, списку використаних джерел, що налічує 410 найменувань (з них 30 іноземних авторів). Основний зміст дисертації викладено на 440 сторінках машинописного тексту. Ілюстративний матеріал подано у 42 таблицях і 41 рисунку. Загальний обсяг дисертації – 464 сторінки. 37 додатків на 227 сторінках оформлені окремо.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У першому розділі «Загальна характеристика психологічного аналізу діяльності» у площині суб'єктно-діяльнісної парадигми подається систематизація теоретичних поглядів на проблему діяльності.

Відзначено, що дослідження проблеми діяльності у психологічній науці започатковане Л. Виготським, уточнене і доповнене С. Рубінштейном та розвинене у наукову теорію О. Леонтьєвим. Категорія «діяльність» виступає одним із центральних понять вітчизняної психологічної науки та визначає активне ставлення людини до світу, спрямоване на його пізнання й цілеспрямоване перетворення.

Порушена наукова проблема найповніше відображена у суб'єктно-діяльнісній методології, викладеній у класичних наукових працях Б. Ананьєва, К. Абульханової-Славської, П. Анохіна, А. Брушлинського, М. Басова, Л. Виготського, Г. Костюка, В. Клименка, П. Гальперіна, А. Потєбні,

Г. Челпанова, А. Лазурського, О. Лурія, О. Леонтєва, Н. Ланге, С. Максименка, С. Рубінштейна, В. Роменця, Д. Узнадзе та ін.

З поширенням діяльнісного підходу виокремлено і його основні складові: мотив, мета, дія. Нині існує багато підходів до вивчення складу діяльності, серед яких найпоширенішими є: аналітичний, алгоритмічно-структурний, структурно-функціональний, системно-операційний та системний. Для цих підходів спільним є вирізнення дій, операцій як складових діяльності, а відмінним – методологічні засади, що обумовлюють особливості розгляду діяльності як складного багаторівневого динамічного явища, а також вирізнення конкретних дій та операцій.

Результати аналізу наукових підходів, що склалися нині в сучасній науці при вивченні психологічної структури професійної діяльності, свідчать, що з предметом цього дослідження безпосередньо пов'язані такі ключові поняття, як «професія», «професіоналізм», «професіоналізація», «професіогенез», «професійна діяльність», «професійний розвиток», «професійне самовизначення», «професійна ідентичність», «образ професії» тощо. Тому, крім аналізу психологічної структури професійної діяльності, здійснено порівняльний аналіз та диференціацію основних дефініцій і ключових понять, які використовують різні автори при розгляді цього питання.

За аналізом сучасних наукових підходів до проблеми діяльності особистості в умовах впливу стрес-факторів професійного середовища виокремлено низку досліджень, присвячених ризиконебезпечним видам діяльності (В. Алещенко, Л. Балабанова, О. Землянська, О. Євдокімова, О. Кокун, М. Кузнецов, М. Корольчук, С. Максименко, Л. Перелигіна, В. Осьодло, Н. Оніщенко, І. Приходько, О. Тімченко, Р. Сірко, В. Лефтеров, О. Сафін, Н. Потапчук, Є. Потапчук, Ю. Ширококов, В. Христенко та ін.). Встановлено, що діяльність фахівців екстремального профілю характеризується комплексом ситуативно-психогенних і особистісних факторів, які, висуваючи підвищені вимоги до ресурсних і резервних можливостей організму на всіх рівнях організації, є предикторами психологічних і соматичних наслідків.

Відзначено, що професійні стрес-фактори запускають інтегральний динамічний процес адаптації спеціалістів до екстремальних умов діяльності, який на ранньому періоді виявляється адаптаційною стресовою реакцією у вигляді емоційно-поведінкового, вегетативного, когнітивного і соціально-психологічного субсиндрому, а в окремі періоди (при повторюваних тривалих впливах) супроводжується формуванням поліморфних (за вираженістю й якістю) постстресових особистісних змін у межах індивідуально-окресленого діапазону (основних провідних тенденцій), здатних закріплювати, а в подальшому і трансформуватися під впливом психосоціальних умов і стресорів повсякденного життя.

У другому розділі «Основні моделі психологічного аналізу діяльності» проаналізовані та представлені способи застосування методу моделювання як дієвого засобу перевірки істинності та повноти теоретичних уявлень.

Психологічне моделювання розглядається як створення моделі психічного феномена (тобто формалізованої абстракції цього феномена), що відтворює його деякі основні (ключові) моменти.

У працях Є. Клімова, М. Корольчука, С. Максименка, М. Макаренка, В. Осьодла, І. Приходька, М. Томчука та ін. модель спеціаліста розглядається як образ професії (яким має бути фахівець до певного часу свого розвитку в професіогенезі), і цей образ має бути зафіксованим у певній документації.

Результати аналізу наукових праць О. Зінченка, Є. Клімова, Д. Опаніна, В. Шадрікова, О. Конопкіна, М. Кузнецова, А. Карпова, Л. Крупнова, О. Кокуна, С. Максименка, В. Соболюкіна, Г. Суходольського, О. Тімченка, Ф. Херцберга та ін. показують, що для вивчення психологічних механізмів становлення професіоналізму людини необхідна наявність, як мінімум, трьох таких моделей: професійного середовища, професійної діяльності та самої людини – професіонала.

Доведено, що в умовах сьогодення існує ціла низка наукових підходів до моделювання психологічного аналізу професійної діяльності, наприклад: К. Платонов пропонує застосовувати комплексну професіограму фахівця; Є. Гарбер – психологічно-орієнтовану професіограму; В. Гаврилов – модульний підхід; А. Маркова – систему професійної компетентності у професіографії доповнює компонентами екстремальної компетентності; Є. Іванова – метод професіографії розглядає як самостійний, універсальний спосіб проведення психологічного аналізу діяльності тощо.

Останніми десятиліттями професіографічний аналіз фахівців у системі ДСНС України здійснили В. Бут, М. Кришталь, В. Вареник, О. Євсюков, Л. Гонтаренко, Д. Лебедев, І. Поляков, М. Фомич, С. Мордюшенко, Ю. Серета та ін. Вважаємо, що отримані цими науковцями результати можуть бути поширені на широкий спектр діяльності рятувальника міжнародного класу, здійснюваної в системі «людина – агресивне професійне середовище».

Крім того, вагомий внесок у розбудову психології діяльності МГМ та ПРО може надати спеціальність 19.00.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах», що накопичила за свою історію великий арсенал сучасних концептуальних підходів, зокрема: концепцію збереження психологічного здоров'я професіонала (Є. Потапчук); концепцію особистісно-професійного розвитку фахівців екстремальних видів діяльності (В. Лефтеров); концепцію психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності (І. Приходько); концепцію екстреної психологічної допомоги в умовах НС (Н. Онищенко) та ін. Зазначені розробки сучасних вітчизняних дослідників враховані нами під час розбудови інтегративного підходу до вивчення психології діяльності МГМ та ПРО.

Доведено, що реалізацію дослідження психології діяльності МГМ можливо здійснити через аналіз суб'єктно-об'єктних та суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язків (рис.1).

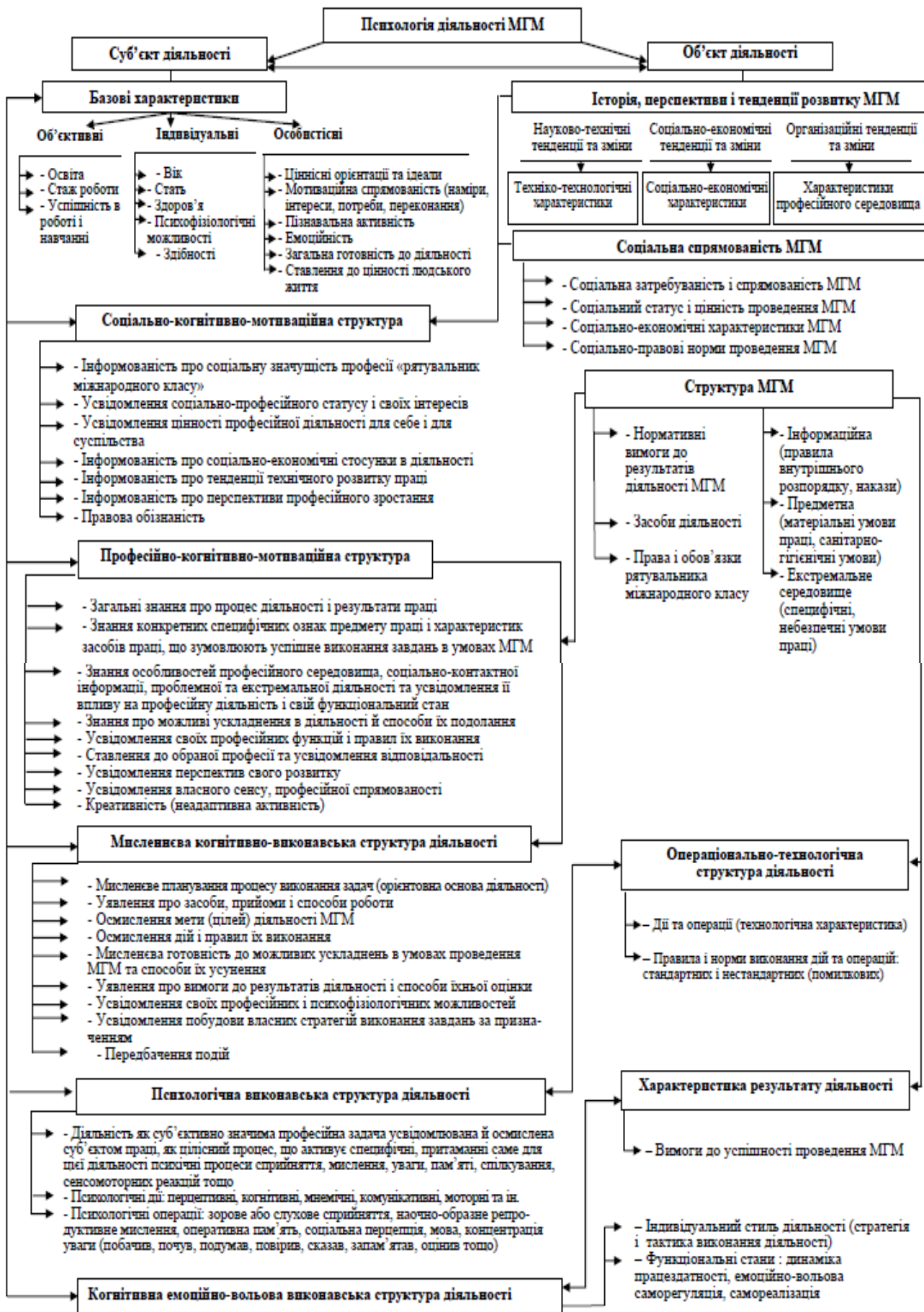

Рис. 1. Загальна схема вивчення психологічного змісту діяльності МГМ

У суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язках рятувальника міжнародного класу визначено, що індивідуальність співвідносить себе зі: специфічними зовнішніми умовами; професійними, технологічними системами; соціальними структурами, процесами, іншими суб'єктами; сукупністю умов життя. За результатами аналізу цих взаємозв'язків розкрито характер ставлення суб'єкта діяльності до МГМ, предметів і знарядь праці, людей, з якими він працює; ступінь усвідомленості соціальної цінності виконуваної ним діяльності; міру задоволеності своєю працею й умовами своєї діяльності; ступінь ініціативності й активності. Отже, аналіз суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язків дає змогу виявити, як у свідомості рятувальника міжнародного класу відбивається дійсність (МГМ, ПРО, страждання мирних жителів), і як відбитий у свідомості суб'єктивний образ цієї дійсності впливає на реалізацію відносин з дійсністю (предметною діяльністю медиків і рятувальників, які надають допомогу постраждалим унаслідок НС).

Представлена схема забезпечує алгоритм вивчення діяльності МГМ на трьох рівнях аналізу: нормативно-параметричному, морфологічному та функціональному.

На нормативно-параметричному рівні вивчаються ознаки і характеристики діяльності; базові характеристики рятувальника міжнародного класу.

Морфологічний рівень аналізу розкриває нормативно-задану побудову компонентів структури об'єкта діяльності (конкретної МГМ або ПРО).

На функціональному рівні аналізу нормативно-параметричних і морфологічних характеристик суб'єкта й об'єкта діяльності інтегрується й «оживає» у реальній конкретній МГМ або ПРО.

Таким чином, знання історії, перспектив і тенденцій розвитку МГМ, соціальної структури і спрямованості професії рятувальника міжнародного класу надають можливість наповнити конкретним змістом соціально-когнітивно-мотиваційну структуру суб'єкта діяльності.

Вивчення операційно-технологічної структури і характеристик об'єкта діяльності дає змогу виділити психологічну структуру виконавчої діяльності та визначити одиниці аналізу когнітивно-мотиваційно-емоційної регуляції структури професійної діяльності суб'єкта діяльності.

Поряд з виділенням об'єктно-суб'єктних (горизонтальних) взаємозв'язків у цій схемі виділено внутрішні взаємозв'язки об'єкта і суб'єкта діяльності (вертикальні), від характеру і якості взаємодії яких теж може залежати успішність проведення МГМ.

У **третьому розділі «Дизайн дослідження»** описано організацію дослідження, обґрунтовано методологічні основи дослідження, логіку відбору методів та психодіагностичних методик, які використано у роботі.

Спираючись на методологію системного підходу, визначено загальні принципи стратегії дослідження суб'єктно-суб'єктних і суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків, що обумовлюють взаємовідповідність рятувальника міжнародного класу і МГМ: поетапність; цілеспрямованість; селективність; структурованість; багаторівневність; ієрархічність.

Поетапність пізнання діяльності МГМ створює певну процесуальну послідовність збору й аналізу досліджуваного матеріалу.

Цілеспрямованість пізнання – цей принцип відповідає диференційованому підходу до вивчення професійної діяльності рятувальника міжнародного класу. Його сутність полягала в тому, що програма дослідження будувалася залежно від специфіки діяльності МГМ та умов її вивчення.

Селективність (вибірковість) об'єкта пізнання обумовила спрямованість саме на ту «зону» діяльності, в якій найбільш яскраво виражалася і концентрувалася основна специфіка суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків професійної діяльності рятувальника міжнародного класу. Інакше кажучи, завдання, які вирішують фахівці в процесі проведення МГМ, є об'єктивно складними (за різноманітними параметрами) і потребують усвідомленого ставлення під час їх виконання.

Структурованість передбачала реалізацію поетапного дослідження МГМ на трьох рівнях аналізу: нормативно-параметричному, морфологічному і функціональному.

Багаторівневе пізнання МГМ обумовлено тим, що професійна діяльність рятувальника міжнародного класу є не просто системним, а й полімодальним об'єктом, так як її підсистеми («суб'єкт діяльності» й «об'єкт діяльності») мають різну «природу» будови і функціонування. Тому постала необхідність дослідити не тільки «горизонтальні», суб'єктно-об'єктні взаємозв'язки, але й «вертикальні» – суб'єктно-суб'єктні. Саме вони, на наш погляд, опосередкували на завершальному етапі суб'єктно-об'єктну взаємодію.

Ієрархічність пізнання передбачала наявність динаміки перетворення суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків у процесі професійно-психологічної підготовки рятувальника міжнародного класу як суб'єкта діяльності МГМ.

Згідно з виділеними принципами стратегію дослідження розроблено відповідно до підходу, що забезпечував пізнання й опис як суб'єктно-суб'єктних, так і суб'єктно-об'єктних характеристик цієї діяльності у їх взаємозв'язку.

У дослідженні на різних етапах реалізації мети і завдань наукового пошуку, взяли участь 336 респондентів. Загальну характеристику досліджуваних наведено у табл. 1.

Серед загальної кількості досліджуваних:

- ✓ 64 рятувальники, які пройшли зовнішню міжнародну атестацію у 2014 р., з них 36 рятувальників пройшли повторну атестацію у 2019 р. за системою INSARAG у складі пошуково-рятувальної команди (ПРК) важкого класу.

- ✓ 45 медиків-рятувальників – учасники міжнародних гуманітарних місій із розгортанням мобільного рятувального госпіталю ДСНС України. Із загальної кількості медиків-рятувальників, які взяли участь у дослідженні, 35 – працівники Центру екстреної медичної допомоги та медицини катастроф МОЗ України і кафедри медицини катастроф та військово-медичної підготовки Національної медичної академії післядипломної освіти імені Л. Шупика та 10 осіб – працівники структурних підрозділів Департаменту медичного захисту ДСНС України;

- ✓ 37 рятувальників, які впродовж місяця працювали у зоні НС після великомасштабного землетрусу в Туреччині.

Розподіл респондентів на різних етапах дослідження

№ пор.	Зміст дослідження	Категорія рятувальників	Загалом	Стать	
				ч	ж
1.	Психологічний опис суб'єктивних параметрів діяльності МГМ та ПРО	Рятувальники МРЦ ШР, які пройшли міжнародну атестацію в системі INSARAG у складі команди HUSAR MRC Ukraine	64	55	9
2.	Дослідження психологічних особливостей формування ПВЯ рятувальників за програмою підготовки рятувальника міжнародного класу	Рятувальники МРЦ ШР ДСНС України 1-го класу (n=16). 2-го класу (n=37). 3-го класу (n=75)	128	112	16
3.	Діагностика психічних і психофізіологічних станів рятувальників міжнародного класу за проективною методикою «Hand-test»	Рятувальники -учасники міжнародної гуманітарної місії (SAR) після великомасштабного землетрусу в Туреччині	37	37	
4.	Професіографічний аналіз діяльності рятувальників у складі команди HUSAR MRC Ukraine (міжнародного класу)	Рятувальники МРЦ ШР ДСНС України	62	54	8
5.	Професіографічний аналіз дослідження медиків - рятувальників:	Медицина катастроф (n=35)	35	28	7
		Департамент медичного захисту ДСНС України (n=10)	10	10	-
Усього		-	336	296	40

Крім рятувальників, які пройшли міжнародну атестацію INSARAG та підтвердили статус рятувальника міжнародного класу у складі ППК важкого класу, під час реалізації окремих етапів дослідження взяли участь 128 рятувальників МРЦ ШР ДСНС України: (рятувальники 1-го класу (n=16); рятувальники 2-го класу (n=37); рятувальники 3-го класу (n=75).

Серед загальної кількості досліджуваних 12,6 % – жінки (40 осіб).

Обрання методів дослідження проводилося з урахуванням основних завдань дослідження.

У четвертому розділі «Міжнародні гуманітарні місії та пошуково-рятувальні операції: історія та перспективи» здійснено ретроспективний аналіз зародження та розвитку міжнародного гуманітарного руху.

Відзначено, що з моменту утворення у 1863 р. Міжнародного комітету Червоного Хреста вся гуманітарна діяльність регламентувалася протоколами Женевських конвенцій та забезпечувала, насамперед, захист прав і свобод військовополонених, поранених та населення, постраждалого внаслідок воєнних дій. Водночас зростання масштабів і важкості наслідків НС невоєнного характеру ставило під загрозу реалізацію такого права. За таких умов як окрема держава, так і світова спільнота в цілому, стали зацікавленими у прийнятті та реалізації правових зобов'язань, що забезпечували зниження ризиків різноманітних НС на колективній основі.

Створення міжнародних інституцій та їх регіональних структур (ООН; ЄС; ОБСЄ; НАТО тощо) поглибили зусилля світової спільноти в питаннях транскордонної безпеки та сприяли утворенню в Україні у 1996 р. Центрального органу виконавчої влади з питань цивільного захисту населення і територій від НС природного та техногенного характеру, на який, у тому числі, покладалося і завдання з попередження та ліквідації наслідків НС на міждержавному рівні.

Діяльність фахівців МГМ та ПРО з ліквідації наслідків НС невоєнного характеру здійснюється Україною, починаючи з 1998 р. Ця діяльність не обмежується лише питаннями реагування на НС природного або техногенного характеру. За різних обставин українські рятувальники залучаються й до виконання гуманітарних операцій у період збройних конфліктів, метою яких може бути доставка гуманітарних вантажів, участь у гуманітарному розмінуванні, розгортання та забезпечення діяльності мобільного рятувального госпіталю тощо. З огляду на це, їх діяльність регламентується протоколами Женевських конвенцій та Офісом Міжнародного Комітету Червоного Хреста.

Доведено, що міжнародна гуманітарна діяльність України проводиться за трьома основними напрямками: багатостороннє співробітництво та робота з міжнародними організаціями з попередження або реагування на різноманітні НС; співробітництво України з надання гуманітарної допомоги іншим країнам у рамках двосторонніх Угод та зобов'язань відповідно до підписаних міждержавних договорів та конвенцій про багатостороннє співробітництво в сфері взаємодопомоги на випадок виникнення НС природного або техногенного характеру; у межах євроатлантичного співробітництва Україна – НАТО; Україна – ОБСЄ – ГУАМ.

Відзначено, що протягом 1999–2019 рр. Україною надано гуманітарну допомогу понад 40 країнам світу, серед яких: Афганістан, Алжир, Грузія, Індія, Індонезія, Ірак, Іран, Киргизія, КНР, Куба, Ліван, Македонія, Молдова, Монголія, Пакистан, Польща, Росія, США, Таджикистан, Туреччина, Чехія, Ефіопія, Гаїті, Угорщина, Японія, Лівія та ін.

Процедура залучення зведених рятувальних загонів до виконання МГМ здійснюється на підставі: двосторонніх угод між країнами «Про співробітництво та надання взаємної допомоги в галузі попередження надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків»; відповідно до звернення офісів міжнародних об'єднань (союзів), до складу яких входить, на договірних зобов'язаннях, Україна як повноправний член, у тому числі ООН та НАТО; за безпосереднім зверненням уряду країни, яка потребує допомоги.

За результатами аналізу міжнародної нормативної та вітчизняної бази, що регламентує діяльність зведених рятувальних підрозділів у складі МГМ та ПРО та умови їх залучення до виконання завдань за призначенням у складі таких місій, з'ясовано складну вертикаль ієрархічних взаємозалежних механізмів та передумови розробки сучасних підходів до утворення нового виду професійної групової діяльності, яка відбувається в режимі постійної готовності до реагування на НС як на території держави, так і за її межами.

У п'ятому розділі «Утворення, атестація та професійна підготовка аварійно-рятувальних служб та рятувальників міжнародного класу» розглянуто психологічні особливості утворення та атестації аварійно-рятувальних служб та рятувальників міжнародного класу.

Процедура утворення та атестації рятувальних підрозділів (команд, служб) на спроможність виконувати завдання у складі ПРК важкого класу відбувається під керівництвом Управління з координації гуманітарних питань міжнародної консультативної групи з пошуку та порятунку INSARAG під егідою ООН¹. Атестація передбачена і законодавством України, зокрема Кодексом цивільного захисту України та Постановою Кабінету Міністрів України від 13.11.2013 № 828 «Про затвердження Порядку атестації аварійно-рятувальних служб і рятувальників».

Відзначено, що 04.07.2014 команду МРЦ ШР ДСНС України атестовано INSARAG як ПРЗ важкого класу. Успішне проходження атестації надало можливість значно розширити співпрацю з ООН і залучати команду важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста МРЦ ШР ДСНС України до МГМ та ПРО.

Доведено, що проведення пошуково-рятувальних робіт у зоні НС характеризується високим ступенем небезпеки для життя й здоров'я, усвідомленням рятувальниками високої відповідальності за результати виконання завдань за призначенням. Рятувальник міжнародного класу повинен мати специфічні професійні якості, характерні тільки для цієї професії. Крім того, ефективність проведення пошуково-рятувальних робіт безпосередньо залежатиме і від ступеня та різнобічності розвитку професійних знань, умінь і навичок рятувальників міжнародного класу. При цьому безпомилкова діяльність рятувальників визначатиметься адекватністю їх дій до змін професійного середовища і можливостями їх психофізіологічних резервів.

Саме тому, згідно з вимогами міжнародної системи INSARAG, увесь особовий склад ПРЗ повинен пройти базову професійну підготовку за такими напрямками: фізична підготовка; надання першої медичної допомоги; використання основних засобів зв'язку; навчальний курс за системою INSARAG; англійська мова, включаючи рятувальну термінологію (особливо для керівництва загону, начальників служб і підрозділів); питання безпеки; питання етичного характеру при проведенні ПРП; базовий навчальний курс з проведення ПРП за методологією INSARAG; базовий навчальний курс з проведення ПРП за методологією INSARAG для інструкторів.

Проаналізувавши мінімальні рекомендовані вимоги INSARAG до підготовки особового складу пошуково-рятувальних загонів середнього або важкого класів, запропоновано професійну підготовку рятувальників міжнародного класу розподілити на три основні види: загальну, спеціальну та

¹ Вимоги, що висувуються до кваліфікації рятувальника міжнародного класу, єдині для всіх країн світової спільноти, які бажають долучитися до участі у всесвітній мережі INSARAG.

Офіс INSARAG в структурі ООН займається питаннями, пов'язаними з проведенням ПРП та визначає мінімальні міжнародні стандарти для ПРЗ і методологію міжнародної координації при реагуванні на землетруси або інші НС в умовах великого міста.

цільову (або ситуативну). Такий розподіл дав змогу сформувати у рятувальників необхідний та достатній рівень професійно-психологічної готовності до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій.

Для опанування компетентностями такої підготовки застосовано спеціальні форми й методи навчання, а до рятувальників ставилися специфічні вимоги до стилю мислення, спрямованості на досягнення успіху, здатності брати відповідальність й ініціативу при здійсненні оперативних дій тощо.

Доведено, що якість виконання завдань в умовах МГМ без ефективної комунікації з місцевими владними структурами й населенням, яке потребує допомоги, неможливе без знання місцевих звичаїв, традицій, особливостей комунікації та спілкування. Незнання або відсутність навиків такої комунікації неминуче призведе до певних психологічних комунікативних бар'єрів та негативно відіб'ється на ефективності взаємодії між рятувальниками, постраждалим населенням та місцевими органами влади. З огляду на визначені у ході дослідження особливості крос-культурального спілкування рятувальників в умовах діяльності міжнародних місій, формування ефективних механізмів подолання психологічних та комунікативних бар'єрів спілкування під час проведення МГМ, розроблено й запропоновано до використання структурно-функціональну модель спілкування рятувальників в умовах проведення МГМ, яка може слугувати інструментом формування ефективної взаємодії рятувальників під час виконання завдань за призначенням в іншому крос-культуральному середовищі.

У шостому розділі **«Психологічне вивчення та опис об'єктивних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій»** визначено психологічні особливості індивідуальної та групової діяльності рятувальників, здійснено аналіз розподілу праці та її особливостей під час залучення ПРК для ліквідації НС в умовах МГМ та ПРО.

Доведено, що будь-яка МГМ за своєю природою має як специфічні, так і загальні закономірності її розвитку, що виявляються в особливостях реагування на НС, її локалізації, ліквідації негативних наслідків тощо. За таких умов психологічне вивчення та опис об'єктивних параметрів діяльності МГМ не може бути повним без аналізу НС, на які з найбільшою вірогідністю має бути готовий реагувати рятувальник.

Узагальнивши у ході дослідження досвід діяльності зведених аварійно-рятувальних загонів України в умовах МГМ, класифіковано транскордонні НС за ступенем вірогідності залучення до їх ліквідації ПРК важкого класу МРЦ ШР ДСНС України та мобільних формувань медицини катастроф з розгортанням мобільного госпіталю.

До *першої категорії* НС, де найбільш вірогідним може бути залучення вітчизняних рятувальних формувань, належать великомасштабні землетруси.

Другою категорією катастрофічних подій, що мають транскордонне значення, є катастрофічні повені.

До *третьої категорії* НС належать збройні конфлікти, у тому числі, і терористичні акти, що мають особливе значення для життя країни.

Четверту категорію НС із вірогідним залученням зведених рятувальних

загонів складають заходи з протидії терористичним актам з використанням коронавірусу ТГРС (SARS), застосування різновидів біологічної зброї (біологічного ураження певної території) тощо.

За результатами психологічного аналізу кожної із зазначених категорій НС визначено вірогідні негативні чинники, які можуть впливати на функціональний стан та працездатність рятувальника.

Доведено, що в умовах проведення МГМ та ПРО вирішальну роль в успішній ліквідації наслідків НС відіграватиме моральна загартованість, воля і психічний стан рятувальника. Будь-які оперативні дії й прийняті управлінські рішення, спрямовані на успішне рятування людей під час НС, залежатимуть передусім від здібностей рятувальника міжнародного класу правильно зрозуміти й оцінити обстановку в зоні НС, бути психологічно готовим до дій в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності, мати можливість швидко і безпомилково реагувати на зміну ситуації, бути максимально мобілізованим у відповідальні моменти виконання завдань з пошуку та рятування постраждалих людей.

Рятувальник, як людина, що надає допомогу, знаходиться у найбільш складній ситуації: йому необхідно виконати певні дії, спрямовані на підтримку життя постраждалого, і водночас він сам відчуватиме екстремальний вплив негативних факторів НС. При цьому певні особливості протікання НС можуть завадити адекватному наданню допомоги й ускладнити його психологічний статус. Перешкодами на шляху адекватної допомоги рятувальником постраждалим людям можуть стати: дефіцит часу, відчуття відповідальності, страх допущення помилки, вплив особистості постраждалого на рятувальника та ін.

Доведено, що в усьому різноманітті екстремальних ситуацій МГМ на психіку і поведінку рятувальників впливатимуть певні стрес-фактори (ситуаційно-середовищні, соціальні, етнокультуральні, соціально-психологічні, власне психологічні), провідними з яких є: загроза життю та здоров'ю; отримання травми, що призведе до втрати працездатності, інвалідності; загибель та поранення товаришів через допущену рятувальником помилку; смерть товаришів; робота з тілами загиблих та вигляд тіл загиблих дітей; дефіцит часу; втрата авторитету серед колег (довіри); втрата людини, коли не вистачило часу для врятування її життя; крайня інтелектуальна складність виконання пошуково-рятувальних робіт; дефіцит або суперечливість особистісно-значущої інформації; раптові потрапляння в пастку через різку зміну обстановки в зоні НС (пожежна блокада, додаткові руйнування споруд унаслідок повторних поштовхів землетрусу тощо); тривала робота у вимушеній позі із застосуванням важких засобів малої механізації з максимальним навантаженням на опорно-руховий апарат; пошуково-рятувальні роботи в умовах підвищеного радіаційного інциденту; невинуватене (незаслужене) покарання; тривала робота при високих температурах та підвищеному вмісту вологості, в засобах індивідуального захисту; недостатній рівень злагодженості пошуково-рятувальних ланок та доданих у підсилення фахівців; наявність певних етнокультурних обмежень при виконанні пошуково-рятувальних робіт у

країнах з іншими культуральними традиціями; незнання гендерних відмінностей у спілкуванні під час МГМ у країнах з ортодоксальними культуральними звичаями; виконання пошуково-рятувальних робіт в умовах збройного протистояння; значне фізичне та психологічне навантаження; відсутність належних побутових умов; проведення пошуково-рятувальних робіт у результаті терористичного акту; складні географічні та екологічні умови виконання ПРО; дефіцит копінг-навичок; невпевненість у гарантіях з боку держави належного соціального захисту рятувальника та членів його родини у разі загибелі або тимчасової втрати працездатності та ін.

У цьому розділі «**Психологічне вивчення та опис суб'єктних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій**» проведено аналіз уявлень рятувальників міжнародного класу про умови їх індивідуальної та спільної діяльності, їх суб'єктивного ставлення до МГМ та ПРО; визначено професійно-важливі якості та особистісні особливості рятувальника, що впливають на успішність виконання ним завдань за призначенням в умовах МГМ; проаналізовано психічні стани, що виникають у рятувальників в умовах МГМ; визначено індивідуально-психологічні особливості поведінки рятувальників в типових ситуаціях МГМ.

Згідно з даними, отриманими в ході дослідження, рятувальники міжнародного класу оцінюють свою діяльність як: важку; напружену; таку, що сприяє надмірній втомі; небезпечну; ненормовану; колективну; таку, що потребує у її виконанні багатофункціональності фахівців. Поняття «рятувальник міжнародного класу» досліджувані оцінюють з використанням дескрипторів, що характеризують здебільшого ділові якості професіонала (досвід, відповідальність, старанність) та оціночні характеристики негативної валентності (роботяга, людина з невлаштованим побутом, яка не має вихідних та святкових днів, нормального відпочинку і родини, з ризиком втратити родину, здоров'я та ін.).

Характеризуючи спосіб власного життя у період участі у МГМ, рятувальники міжнародного класу використовують дескрипти: динамічний, активний, напружений, рухливий. Основними особливостями свого способу життя в умовах МГМ вони вважають: тривалу відірваність від дому й родинного кола, відсутність вихідних і святкових днів, напружений графік роботи, замкнений простір упродовж проведення МГМ, відсутність вільного часу, проведення більшої частини часу в умовах виконання завдань за призначенням тощо.

Оцінки досліджуваних своєї діяльності, особистості рятувальника міжнародного класу та способу життя в період проведення МГМ, отримані у ході дослідження, відображають не тільки суб'єктивні, але й об'єктивні параметри діяльності МГМ та ПРО: тривалий та активний характер діяльності; напружений графік роботи; дефіцит часу, необхідного для відновлення сил, відпочинку; відсутність комфортних умов для життєдіяльності; великі фізичні навантаження; інформаційна та соціальна ізоляція рятувальників міжнародного класу; тривала монотонність виконуваних дій, обстановки; авторитарний стиль керівництва; колективна форма організації діяльності.

Для рятувальників міжнародного класу характерна незадоволеність своїм життям. Зокрема, результати анкетного опитування (описова статистика і непараметричний критерій χ^2 Пірсона) свідчать про те, що більшу частину досліджуваних не влаштовують умови праці та побуту в умовах МГМ (режим праці та відпочинку (73,1%), оплата праці (70,5%), безпека праці (59%).

Отримані результати показують, що для вибірки досліджуваних характерні незадоволеність частиною прожитого життя (що відчувається ними як непродуктивно прожите). А от життя в сьогоденні характеризується відчуттям успішності реалізації самого себе в цьому житті і повсякденній діяльності, сприйняття самого процесу життя як цікавого, емоційно насиченого і наповненого змістом. Однак для досліджуваних характерна і деяка невпевненість у принциповій можливості самостійного здійснення життєвого вибору, вільного прийняття рішень та втілення їх у життя.

Рятувальники міжнародного класу провадять діяльність за умов, коли результат їх праці більшою мірою залежить від низки зовнішніх чинників (спільних зусиль усіх фахівців, задіяних у МГМ, погодно-кліматичних умов, справності техніки, рішень керівника тощо), ніж від самого рятувальника як індивідуального суб'єкта праці. За таких умов діяльності рятувальник може відчувати себе пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, а не активним суб'єктом власної професійної діяльності.

Вивчення спрямованості рятувальників міжнародного класу в їх діяльності в умовах МГМ показало, що для них більшою мірою характерна спрямованість на справу (завдання) і на себе, ніж на спілкування. Для досліджуваних виявився характерним певний формалізм у взаєминах з людьми, стримана позиція в підтримці емоційного контакту і здійснення комунікації переважно на діловому рівні (тут відчутний вплив культурального шоку і відсутності достатньої кількості перекладачів). Досліджувані більше орієнтовані на кінцевий результат спільної діяльності, ніж на сам її процес. Такі результати можуть бути зумовлені зацікавленістю рятувальників у кінцевому результаті праці, який вимірюється кількістю врятованих людських життів і матеріальних цінностей.

Домінування у рятувальників міжнародного класу спрямованості на справу (завдання) обумовлене: з одного боку, об'єктивними вимогами організації МГМ (колективна форма організації й діяльності в умовах проведення МГМ вимагають від рятувальників згуртованості, злагодженої взаємодії, вміння вибудовувати відносини на діловому рівні); з іншого, – ця спрямованість визначається уявленнями рятувальників про результат праці, який залежить від ефективної взаємодії з іншими фахівцями.

Серед професійно важливих якостей, необхідних для успішної професійної діяльності рятувальника в умовах МГМ, найбільш впливовими виявилися такі: особистісна тривожність (бажано, щоб у рятувальника міжнародного класу був дещо підвищеним рівень лише реактивної (або ситуативної) тривожності, а ось рівень особистісної тривожності має бути оптимальним); нервово-психічна стійкість (саме ця якість обумовлюватиме успішність його професійної діяльності незалежно від професійного завдання,

яке він буде виконувати в умовах МГМ); інтегральний показник інтелектуальних здібностей (рівень інтелекту, здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, вміння планувати та прогнозувати); загальний рівень інтернальності (рятувальник міжнародного класу несе відповідальність не тільки за тих людей, яких потрібно рятувати під час МГМ або ПРО, а й за своїх колег, за імідж України на міжнародній арені).

Доведено, що функціональні резерви рятувальників здебільшого виявляються недостатніми для подолання численних надсильних стрес-факторів МГМ. У зв'язку з цим декомпенсація будь-якої вираженості, недостатня ефективність механізмів психічної і психофізіологічної адаптації учасників МГМ виявляється не тільки під час самої операції, але й нерідко впродовж значного періоду часу після їх завершення. Водночас вираженість таких декомпенсацій, їх якісна картина, спрямованість і динаміка станів перебувають у тісному взаємозв'язку з вихідними станами рятувальника.

При проведенні пошуково-рятувальних робіт у рятувальників можуть виникати короточасні реакції, пов'язані зі сприйняттям катастрофи, – загальмованість або, навпаки, збудження, сльози, слабкість, нудота, серцебиття та ін., що не варто сприймати як зрив. Ці явища досить добре коригуються психологічною підтримкою і допомогою, проте, як правило, швидко проходять та не дезорганізують діяльність рятувальників, тому не можуть бути підставою для їх усунення від участі в МГМ.

В умовах тривалого виконання завдань під час МГМ може виникнути досить характерна динаміка стану їх учасників, пов'язана з хроніфікацією пережитого ними стресу. При цьому почуття небезпеки і мотивація щодо надання допомоги спочатку можуть відігравати роль активних стимулів, але у зв'язку з виснаженням функціональних резервів і астенизацією відходять на другий план. Головними стануть характеристики, що формують поведінку, спрямовану на збереження фізичних і душевних сил. Знижуються активність, настрій і працездатність, підвищується рівень тривожності, напруженості та невпевненості в собі. Можуть виникати труднощі в ухваленні рішень, аналізі ситуації, виокремленні головного з безлічі обставин НС. Збільшується потреба в емоційному контакті з товаришами по службі, спілкуванні та психологічній (соціальній) підтримці.

Виснаження функціональних резервів виявлятиметься також в іпохондричних тенденціях, підвищеній увазі до стану свого здоров'я, прагненні максимально економити зусилля, що може виглядати як прояв егоїзму. З'являтимуться риси апатії і байдужості до значущих проблем, до того, що, зазвичай, викликає інтерес і позитивні емоції. Іноді виявлятиметься виключно своєрідне мислення, що виражатиметься в незвичайності сприйняття, дивацтві, неадекватності емоційних реакцій, суперечностях у логічності прийняття рішень. Мотиви поведінки стають більш егоїстичними. З'являється прагнення уникнути соціальної напруженості, конфліктів, іноді, навіть, на шкоду загальній справі. Потреба за будь-яких обставин знизити напругу і тривогу, розслабитися і відновити сили може призвести до зловживання алкоголем,

зниження рівня дисципліни тощо. Така поведінка у рятувальників міжнародного класу є ознакою крайньої перевтоми.

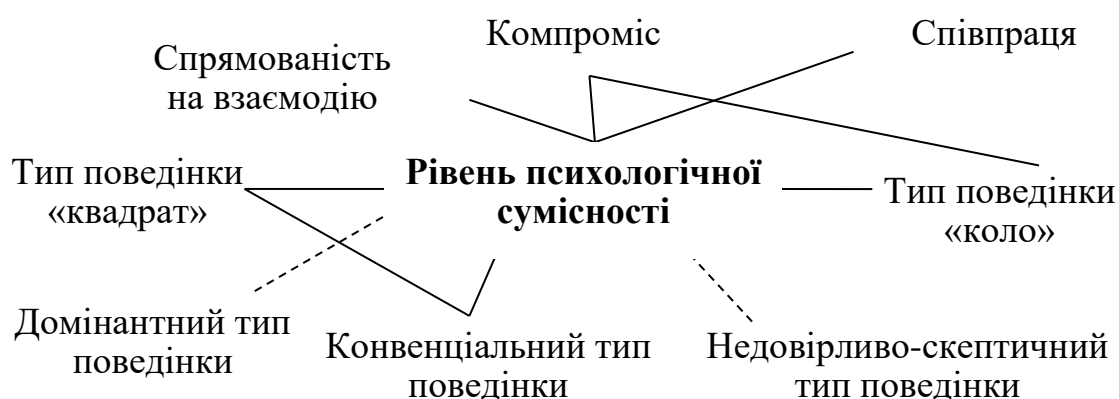
Виокремлено низку полярних індивідуально-психологічних якостей рятувальників міжнародного класу, які або сприятимуть, або заважатимуть психологічній сумісності членів команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста ДП МРЦ ДСНС України (табл. 2).

Таблиця 2

Індивідуально-психологічні якості рятувальників міжнародного класу, які або сприяють, або заважають психологічній сумісності членів команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста

Індивідуально-психологічні якості рятувальників, які:	
<i>сприяють</i> психологічній сумісності та спільній діяльності	<i>заважають</i> психологічній сумісності та спільній діяльності
Організаторські здібності	Скептицизм
Емпатія	Нетерплячість до критики
Готовність до співробітництва	Авторитарність
Прагнення допомагати оточенню	Егоцентризм
Поступливість	Переоцінка своїх можливостей
Дружелюбність	Надконформність
Скромність	Агресивність
Відповідальність	Залежність від інших
Впевненість у собі	Потреба в постійній підтримці ззовні
Адекватна самооцінка	Неадекватна самооцінка
Наполегливість	Конфліктність
Вміння йти на компроміс	Недовірливість
Чесність	Нестриманість

Доведено, що рівень психологічної сумісності рятувальників міжнародного класу залежить від багатьох факторів (рис. 2).

Примітка:

- — пряма кореляція;
 - - - - - — зворотна кореляція.

Рис. 2. Структура індивідуально-психологічних особливостей рятувальників міжнародного класу

Встановлено, що спрямованість на взаємодію рятувальника міжнародного класу пов'язана із психологічною сумісністю членів команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста ДП МРЦ ДСНС України. Між цими явищами зафіксовано сильний позитивний взаємозв'язок ($r=0,74$, при $p \leq 0,01$). Аналогічну тенденцію зафіксовано у взаємозв'язку рівня психологічної сумісності рятувальників та їх спрямованістю на співпрацю ($r=0,61$, при $p \leq 0,05$), а також здатністю йти на компроміс у випадку виникнення конфлікту ($r=0,40$, при $p \leq 0,05$). Такі показники, як здатність до компромісу, поведінка за типом «коло» та рівень згуртованості утворили кореляційну тріаду ($r=0,39$, при $p \leq 0,05$; $r=0,28$, при $p \leq 0,05$).

Рівень психологічної сумісності команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста ДП МРЦ ДСНС України також визначають конвенціональний тип поведінки рятувальника, який припускає прагнення фахівця до встановлення робочих відносин з колегами ($r=0,49$, при $p \leq 0,05$). Між цими явищами спостерігається прямий помірний за силою кореляційний взаємозв'язок. Замикають низку кореляційних зв'язків такі діади: рівень психологічної сумісності та доміантний тип поведінки ($r = -0,48$, при $p \leq 0,05$), а також рівень психологічної сумісності та недовірливо-скептичний тип поведінки рятувальника ($r = -0,72$, при $p \leq 0,01$).

Відзначено, що найбільшу вагу у забезпеченні високого показника психологічної сумісності рятувальників мають такі особистісні фактори: рівень товарищескості або комунікативна компетентність фахівця; інтелектуальний розвиток та загальні здібності; спрямованість на співпрацю. Негативну роль відіграють: закритість, несміливість та стриманість рятувальника; індивідуальна особистісна спрямованість або спрямованість на самого себе. Зазначені фактори можна віднести до сфери міжособистісних відносин рятувальника, що доводить важливість та необхідність подальшого вивчення цих відносин при відборі фахівців до складу зведених пошуково-рятувальних загонів ДСНС України.

ВИСНОВКИ

У дослідженні вперше теоретично узагальнено і запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми психології діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

1. Загальнотеоретичний та методологічний рівень розгляду цієї проблеми уможливив формулювання низки положень, що сприяють більш повному розумінню цього питання у сфері прикладних психологічних досліджень.

1. Категорія «діяльність» є центральним поняттям вітчизняної психологічної науки та визначає активне ставлення людини до світу, спрямоване на його пізнання й цілеспрямоване перетворення.

На сьогодні в українській психологічній науці склалися два основні способи вирішення проблеми психологічного аналізу діяльності:

✓ структурно-морфологічна парадигма, відповідно до якої основним структурним компонентом діяльності є дія, а організація діяльності загалом трактується як ієрархія систем дій різного рівня складності;

✓ функціонально-динамічна парадигма, згідно з якою діяльність, через свою виняткову складність, не може ґрунтуватися і не ґрунтується на якомусь одному компоненті, наприклад, дії. Вона передбачає необхідність кількох якісно різнорідних психологічних компонентів – одиниць, що закономірно взаємопов'язані між собою й утворюють цілісну психологічну структуру діяльності. Ця структура динамічна, а її функціонування і є процесом діяльності.

Зазначені підходи не взаємовиключають, а радше взаємодоповнюють один одного.

2. Професійна діяльність є соціально значущою діяльністю, виконання якої потребує спеціальних знань, умінь і навичок, а також професійно обумовлених якостей особистості.

У процесі професійної діяльності особистість формується, розвивається та змінюється (у прогресивному або регресивному напрямках) у межах індивідуально-окресленого діапазону. При цьому в особистості утворюються функціональні системи, перебудовуються операційні механізми, набуваються специфічні якості психічних процесів, властивостей і станів, змінюється когнітивна картина світу і ставлення до дійсності.

3. Сучасна психологічна наука має вагомий доробок різноманітних моделей психологічного аналізу діяльності, які здебільшого ґрунтуються на системогенетичному підході.

Метод моделювання у сучасній психологічній науці належить до основних і найбільш ефективних інструментів теорії і практики, що залежно від досліджуваних наукових проблем може розглядатися і як опис, і як схема, і як зображення певного процесу, і як цілісна система взаємопов'язаних та доповнюючих один одного елементів єдиної системи із поєднанням у ній окремо взятих функціональних підсистем.

Аналіз різноманіття можливостей практичного застосування методу моделювання надає змогу визначити власні пріоритети у розробленні концептуальної моделі психології діяльності МГМ та ПРО, метою якої є опис її базових компонентів та специфіки їх застосування у процесі виконання рятувальником міжнародного класу професійних завдань за призначенням.

Психологічне дослідження діяльності МГМ і ПРО повинно здійснюватися через аналіз суб'єктно-об'єктних і суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язків.

4. Аналіз суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків дає змогу розглянути реальність МГМ у нерозривному зв'язку з ознаками (характеристиками) суб'єкта діяльності. При цьому суб'єкт діяльності (рятувальник міжнародного класу) перебуває у нерозривній єдності особистісних, професійно-психологічних, психофізіологічних й індивідуально-типологічних якостей.

Виокремлені з нормативно-технологічної структури професії компоненти об'єкта діяльності є такими, що нормативно орієнтують ознаки суб'єкта його діяльності. Саме ці ознаки стають підставою для позначення цілей діяльності рятувальника міжнародного класу, психологічних дій, які мають ним реалізовуватися під час проведення МГМ, й актуалізованих при цьому психічних і психофізіологічних процесів, протікання яких забезпечується специфічними професійно важливими якостями фахівця.

5. Найбільшою вірогідністю залучення зведених рятувальних загонів до ліквідації НС у складі МГМ та ПРО є великомасштабні землетруси, катастрофічні повені, масштабні пожежі в екосистемах, надзвичайні ситуації, пов'язані з епідеміями, війнами та локальними воєнними конфліктами.

6. Діяльність рятувальників відбувається на підставі єдиних керівних принципів та методології проведення міжнародних пошуково-рятувальних операцій, які визначені керівництвом консультативної групи з питань пошуку та рятування ІНСАРАГ ООН, а її розподіл має чітку регламентацію та структуру, що поділяється на такі компоненти, як: керівництво, пошук, рятування, медицина, МТЗ та логістика.

Діяльність рятувальника міжнародного класу, що може відбуватися як індивідуально, так і спільно у складі розрахунків, команд, груп, поділяється на методологічні цикли реагування ІНСАРАГ, які включають такі фази: готовності, мобілізації, пошуково-рятувальних робіт, демобілізації та післяопераційну.

Рятувальник міжнародного класу повинен відповідати вимогам рятувальної спеціальності та мати загальні компетенції, що висуваються ІНСАРАГ до рятувальників міжнародного класу. Він має бути: фізично та психологічно підготовленим; уміти надавати першу медичну допомогу; володіти навиками використання штатних засобів зв'язку, англійською мовою, зокрема рятувальною термінологією; обізнаним з правилами індивідуальної та групової безпеки; знати етичні норми при проведенні ПРР в іншій країні, її крос-культуральні особливості тощо. Крім того, рятувальник міжнародного класу повинен мати сертифікат про успішне проходження базового курсу підготовки за системою ІНСАРАГ (у тому числі проведення ПРР) та відповідні щеплення (медичні сертифікати) тощо.

7. Рятувальники міжнародного класу здійснюють діяльність за умов, коли результат їх праці більшою мірою залежить від низки зовнішніх чинників (спільних зусиль усіх фахівців, задіяних у МГМ, погодно-кліматичних умов, справності техніки, рішень керівника тощо), а ніж від самого рятувальника як індивідуального суб'єкта праці. За таких умов діяльності рятувальник міжнародного класу може відчувати себе пасивним об'єктом дії інших людей і зовнішніх обставин, ніж активним суб'єктом власної професійної діяльності.

Основними особливостями свого способу життя в умовах МГМ рятувальники міжнародного класу вважають: тривалу відірваність від дому й родинного кола, відсутність вихідних і святкових днів, напружений графік роботи, замкнений простір упродовж проведення МГМ, відсутність вільного часу, проведення більшої частини часу в умовах виконання завдань за призначенням.

Рятувальники міжнародного класу зацікавлені в успішному вирішенні поставлених перед ними завдань МГМ, виконанні їх якнайкраще, орієнтовані на ділову співпрацю, здатні відстоювати в інтересах справи власну думку, яка може бути корисною для досягнення спільної мети. Вони більше орієнтовані на кінцевий результат спільної діяльності, ніж на сам її процес. Це може бути зумовлено зацікавленістю рятувальників у кінцевому результаті праці, який вимірюється кількістю врятованих людських життів та матеріальних цінностей.

8. Домінування у рятувальників міжнародного класу спрямованості на виконання завдання зумовлене, з одного боку, об'єктивними вимогами організації

МГМ (колективна форма організації й діяльності в умовах проведення МГМ вимагають від рятувальників згуртованості, злагодженої взаємодії, вміння вибудувувати відносини на діловому рівні); з іншого, – така спрямованість визначається уявленнями рятувальників про результат праці, який залежить від ефективної взаємодії з іншими фахівцями.

9. Для успішної професійної діяльності рятувальника міжнародного класу в умовах МГМ найбільш впливовими є такі професійно-важливі якості: особистісна тривожність (бажано, щоб у рятувальника міжнародного класу був дещо підвищеним рівень лише реактивної (або ситуативної) тривожності, а рівень особистісної тривожності має бути оптимальним); нервово-психічна стійкість (саме ця якість зумовлюватиме успішність його професійної діяльності незалежно від професійного завдання, яке він буде виконувати в умовах МГМ); інтегральний показник інтелектуальних здібностей (рівень інтелекту, здатність до систематизації, узагальнення та аналізу інформації, вміння планувати та прогнозувати); загальний рівень інтернальності (рятувальники міжнародного класу несуть відповідальність не тільки за тих людей, яких потрібно рятувати під час МГМ або пошуково-рятувальної операції, а і за своїх колег, за імідж України на міжнародній арені).

10. Діяльність рятувальників міжнародного класу в умовах МГМ пов'язана зі значними фізичними і нервово-емоційними навантаженнями, а також ускладнена впливом численних несприятливих і небезпечних факторів навколишнього середовища. Ці обставини істотно підвищують ймовірність розвитку негативних змін функціонального стану фахівця, що виявляються у зниженні рівня або зривів психічної і психофізіологічної адаптації. Останні неминуче виявляються у професійних помилках і порушеннях в алгоритмах діяльності, зривах, порушеннях дисципліни, психічних і психосоматичних розладах.

Під час проведення пошуково-рятувальних робіт навіть у рятувальників міжнародного класу можуть виникати короткострокові реакції, пов'язані зі сприйняттям катастрофи (загальмованість або, навпаки, збудження, сльози, слабкість, нудота, серцебиття тощо), що не варто сприймати як зрив професійної діяльності. Ці явища досить добре коригуються психологічною підтримкою і допомогою, і як правило, швидко проходять, не призводячи до дезорганізації діяльності рятувальників, тому не є підставою для їх усунення від участі в МГМ.

В умовах тривалого ведення МГМ може виникати досить характерна динаміка стану їх учасників, пов'язана з хроніфікацією пережитого ними стресу. При цьому почуття небезпеки і мотивація до надання допомоги, які на початковому періоді відігравали роль активних стимулів, у зв'язку з виснаженням функціональних резервів і асенізацією, відходять на другий план. Головними стають характеристики, що формують поведінку, спрямовану на збереження фізичних і душевних сил.

11. На результативність та ефективність спільної діяльності рятувальників міжнародного класу в умовах МГМ безпосередньо впливатимуть професійні відносини. Якість професійних взаємовідносин певним чином визначатиметься

ступенем задоволеності рятувальника міжнародного класу своєю професійною діяльністю.

Критерієм групової ефективності зведеного пошуково-рятувального загону ДСНС України в умовах МГМ є якість професійних відносин рятувальників міжнародного класу.

II. Проекція теоретичних положень та висновків, зроблених під час емпіричних досліджень, надала змогу виокремити, охарактеризувати, розробити та запропонувати:

✓ трирівневу професійну підготовку рятувальників міжнародного класу, що включає: загальну підготовку, спеціальну підготовку та цільову (або ситуативну) підготовку;

✓ структурну модель професійно-психологічної готовності рятувальників до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій;

✓ програму цілеспрямованої професійно-психологічної підготовки рятувальників;

✓ смугу психологічної підготовки рятувальників;

✓ структурно-функціональну модель спілкування рятувальників в умовах міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій;

✓ опис 40 провідних стрес-факторів МГМ та ПРО, набір яких притаманний діяльності членів пошуково-рятувальної команди важкого класу, що залучається OSOCC ООН до участі у міжнародних гуманітарних місіях та пошуково-рятувальних операціях. Виділені стрес-фактори є консорціумом ситуаційно-середовищних, соціальних, етнокультуральних, супутніх та власне психологічних стрес-факторів МГМ та ПРО;

✓ прогностичну модель професійної успішності рятувальника міжнародного класу на основі визначення основних професійно важливих якостей фахівця;

✓ математичну модель прогнозування психологічної сумісності кандидатів при формуванні зведеного пошуково-рятувального загону ДСНС України для виконання конкретної міжнародної гуманітарної місії та/або пошуково-рятувальної операції.

Подальшого наукового пошуку потребують:

✓ конкретні форми і методи удосконалення психологічного супроводу професійного становлення рятувальників міжнародного класу та підготовки їх атестації в системі ІНСАРАГ;

✓ розроблення та впровадження в систему професійно-психологічної підготовки рятувальників міжнародного класу сучасних технологій підготовки, моделювання екстремальних умов діяльності із застосуванням смарт- та кібертехнологій з можливостями відтворення віртуальних НС у реальному часі;

✓ впровадження комплексної програми професійно-психологічного забезпечення діяльності рятувальників МРЦ ШР на всіх етапах професіогенезу рятувальника міжнародного класу тощо.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій: теоретичні та прикладні аспекти: монографія. Київ: Київ. нац.торг.-екон.ун-т, 2020. 712 с.

Колективні монографії:

2. Миронець С. М., Тімченко О. О. Негативні психічні стани рятувальників в умовах надзвичайної ситуації: монографія. Київ: Консультант, 2008. 232 с.

3. Гур'єв С. О., Волянський П. Б., Миронець С. М. та ін. Управління процесом подолання наслідків катастрофічних повеней: монографія. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМД та МК МОЗ України. Київ, 2009. 290 с.

4. Гур'єв С. О., Волянський П. Б., Миронець С. М. та ін. Мобільні формування державної служби медицини катастроф як механізм управління процесом подолання медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій: монографія. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМПМК МОЗ України. Київ, 2009. 384 с.

5. Гур'єв С. О., Терент'єва А. В., Миронець С. М. та ін. Реагування на виникнення надзвичайних ситуацій: монографія; за заг. ред. С. О. Гур'єва. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМД та МК МОЗ України. Київ, 2010. 412 с.

6. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Кулаженко А. І., Миронець С. М., та ін. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів: монографія; за заг. ред. М. С. Корольчука. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 276 с.

7. Максименко С. Д., Садковий В. П., Миронець С. М. та ін. Актуальні дослідження в сучасній вітчизняній екстремальній та кризовій психології: монографія; за заг. ред. В. П. Садкового, О. В. Тімченка. НУЦЗУ. Харків: ФОП Мезіна В. В., 2017. 512 с.

Підручники та навчальні посібники:

8. Євсюков О. П., Куфлієвський А. С., Миронець С. М. та ін. Екстремальна психологія: підручник; за заг. ред. О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007. 502 с.

9. Бикова О. В., Деревинський Д. М., Миронець С. М. та ін. Основи цивільного захисту: навчальний посібник., за заг. ред. М. В. Болотських. *МНС України, ІДУЦЗ УЦЗУ*. Київ: 2008. 223 с.

Навчальні видання з грифом Міністерства освіти і науки України:

10. Миронець С. М., Роцін Г. Г., Іскра Н. І. та ін. Основи виживання: заходи, що забезпечують життєдіяльність в умовах автономного існування при надзвичайних ситуаціях: навчальний посібник. ІДУЦЗ УЦЗУ, УНПЦЕМД та МК МОЗ України, Національна медична академія післядипломної освіти ім. П. Л. Шупика; за заг. ред. Гур'єва С. О. Київ: 2009. 209 с. (*гриф МОН України. Лист від 31.07.2009 №1/11 – 6367*).

11. Екстремальна та кризова психологія. Термінологічний словник. [Александров Ю. В., Богданова І. Є., Миронець С. М. та ін.; за заг. ред. О. В. Тімченка]. Харків: ХНАДУ, НУЦЗУ, 2014. 291 с. (*гриф МОН України. Лист від 08.06.2010 №1/11-48643*).

12. Александров Ю. В., Гонтаренко Л. О., Миронець С. М. та ін. Кризова психологія: навчальний посібник; за заг. ред. О. В. Тімченка. Харків: НУЦЗУ, КП «Міська друкарня», 2013. 383 с. (*гриф МОН України. Лист від 08.06.2010 №1/11-4863*).

13. Андрієнко В. М., Болотських М. В., Барило О. Г., Миронець С. М. та ін. Державне управління та державна служба у сфері цивільного захисту: навчальний посібник; за заг. ред. М. В. Болотських. Вінниця: Діло, 2013. 352 с.

14. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Ржевський Г. М., Миронець С. М., та ін. Практична психологія: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. 728 с.

15. Корольчук М. С., Корольчук В. М., Миронець С. М., Тімченко О. В., Осьодло В. І. та ін. Психологія праці в звичайних та екстремальних умовах: навчальний посібник. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2015. 652 с.

Статті у наукових фахових виданнях, включених до переліку МОН України як фахові з психологічних наук:

16. Миронець С. М. До питання психологічного забезпечення професійної діяльності фахівців екстремальних професій (на прикладі рятувальників МНС України). *Зб. наукових праць. № 41. Ч. II. Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2007. С. 228–230.*

17. Миронець С. М. Ефективність засобів комплексного психологічного забезпечення професійної діяльності рятувальників. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наукових праць. Харків: УЦЗУ, 2007. Вип. 1. С. 194–202.*

18. Миронець С. М. Правові аспекти психологічної безпеки. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наукових праць. Харків: УЦЗУ, 2007. Вип. 3. Ч. 2. С. 40–51.*

19. Миронець С. М. Психічні стани рятувальників на етапі їх адаптації до умов життєдіяльності в зоні надзвичайної ситуації. *Актуальні проблеми психології. Зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України; за ред. Максименка С. Д. Київ: Логос, 2008. Т. 7 (14). С. 188–194.*

20. Миронець С. М. Особливості психологічного супроводу діяльності рятувальників в умовах ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та після їх завершення. *Вісник Національної академії оборони України. 2008. Вип. 1 (5). С. 71–76.*

21. Миронець С. М. Специфіка психологічної роботи в умовах ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та після їх завершення. *Актуальні проблеми психології. Зб. наукових праць; за ред. С. Д. Максименка. Київ: Главник, 2008. Т. X. Ч. 8. С. 407–414.*

22. Миронець С. М. Науково-практичні засади надання психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях. *Актуальні проблеми психології. Зб. наукових праць; за ред. С. Д. Максименка. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. Т. 7. Вип. 16. С. 116–120.*

23. Миронець С. М. До проблеми психологічної адаптації фахівців зведених рятувальних загонів. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наукових праць. Вип. 8. Харків: НУЦЗУ, 2010. С. 18–25.*

24. Миронець С. М. Психологічна характеристика механізмів готовності зведених рятувальних загонів. *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. Вип. 2 (21). С. 172–176.

25. Миронець С. М. Прогнозування відстрочених посттравматичних стресових розладів та реакцій в учасників радіаційних інцидентів (на прикладі Чорнобильської катастрофи). *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. Вип. 5 (24). С. 186–191.

26. Миронець С. М. Психологічні особливості віддалених наслідків стресогенних впливів на учасників ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. *Зб. наукових праць*. № 59. Ч. П. Хмельницький: Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького, 2011. С. 96–100.

27. Миронець С. М. Особливості свідомої саморегуляції при розвитку гострого і хронічного травматичного стресу у рятувальників. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Психологічні науки*. 2011. Вип. 3. 12 с. URL: http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/Vnads/2011_3/index.html.

28. Миронець С. М. Формування психологічної готовності фахівців зведених рятувальних загонів до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій та рятувальних операцій. *Проблеми екстремальної та кризової психології. Зб. наукових праць*. Харків: НУЦЗУ, 2011. Вип. 9. С. 185–191.

29. Миронець С. М. Психологічне забезпечення міжнародних рятувальних операцій в крос-культурному середовищі. *Вісник Національного університету оборони України*. 2012. Вип. 4 (29). С. 198–202.

30. Миронець С. М. Психологічні особливості діяльності фахівців державної служби медицини катастроф. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2012. Вип. 11. С. 132–139.

31. Миронець С. М. До проблеми професіографічного аналізу діяльності медиків-рятувальників. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2012. Ч. П. Вип. 12. С. 3–11.

32. Миронець С. М. Застосування методу аналізу ієрархій в системі заходів психологічного забезпечення фахівців ризиконебезпечних професій. *Вісник Чернігівського національного університету*. 2012. Т. 2. Вип. 105. С. 3–8.

33. Миронець С. М. Когнітивне моделювання в системі психологічного забезпечення міжнародних рятувальних операцій. *Вісник Національного університету оборони України*. 2013. Вип. 2 (33). С. 253–259.

34. Миронець С. М. Психологічні особливості підготовки рятувальників міжнародного класу. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2014. Вип. 15. С. 149–156.

Статті у закордонних наукових виданнях, у тому числі виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз

35. Миронець С. Н. Психологические особенности деятельности спасателей, участвующих в международных спасательных операциях. *Современный научный вестник. Научно-теоретический и практический журнал*. 2014. Вып. 15 (211). С. 138–145. Серия: Психологические науки.

36. Sergii Myronets. Problémy psychologické bezpečnosti záchranárů mezinárodních humanitárních misí. *Středoevropský věstník pro vědu a výzkum. Central European Journal for Science and Research. Pedagogika psychologie a sociologie*. Praha: Publishing house Education and Science, 2016. № 17 (30). P. 100–104.

37. Миронець С. М. Психологічна готовність фахівців міжнародних гуманітарних місій до реагування на надзвичайні ситуації транскордонного характеру. *Аспекти діяльності публічних органів влади в Польщі і Україні. Виробнича проблематика [Zakres dzialania administracji publicznej w Polsce i na Ukrainie Wybrana problematyka]*. Prof. dr hab. Oleksandr Loschchykhin, *Akademia Zarządzania Administracją Publiczną w Kijowie* Dr hab. Marek Klimek, *Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II*, Warszawa-Kijów, 2016. P. 65–71.

38. Myronets S., Konovalova O. Motivation in the professionogenesis of specialists in the trade sphere. *Motivation. Herald of KNUTE*, 2017. № 6. P. 107–114. (Index Copernicus International (ICI).

39. Korolchuk M., Mironets S. Psychology of activities of international humanitarian missions in conditions of extraordinary situations and military conflicts. *Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations: collective monograph. Part I*. Warsaw: *BMT Erida Sp. z o.o*, 2019. P. 154–168. 672 p.

Статті у наукових виданнях, що не входять до переліку МОН України як фахові з психологічних наук:

40. Миронець С. М., Тімченко О. В., Корольчук М. С. Психологічні особливості діяльності рятувальників у складі міжнародних гуманітарних місій. *Науковий збірник Інституту державного управління у сфері цивільного захисту*. 2013. № 1. С. 132–138.

41. Миронець С. М. Формування психологічної сумісності фахівців міжнародних гуманітарних місій. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 175–184.

Тези доповідей у матеріалах конференцій:

42. Миронець С. М. Людський чинник та психологічні аспекти безпеки. *Зб. тез доп. на наук.-практ. семінарі «Декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки як засіб безпеки регіону (держави)»*. Київ: ННДПБОП. 2007. С. 36–38.

43. Миронець С. М. Ефективність надання психологічної допомоги при надзвичайних ситуаціях. *Організація управління в надзвичайних ситуаціях. Матеріали 10-ї Всеукр. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях»*. Київ: ІДУЦЗ УЦЗУ, 2008. С. 275–282.

44. Миронець С. М. Організаційні засади психологічного забезпечення професійної діяльності аварійно-рятувальних підрозділів МНС України. *Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах. Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. (19-20 лют. 2008)*; за заг. ред. О. В. Петренка, О. М. Ічанської. Київ: НАУ, 2008. С. 79–80.

45. Миронець С. М. Стрес-фактори надзвичайних ситуацій та шляхи відновлення емоційної рівноваги у рятувальників. *Матеріали Всеарм. наук.-практ. конф. «Філософсько-методологічні та соціально-психологічні проблеми*

реалізації людського фактору в умовах переходу Збройних Сил України до професійної армії» (29 трав. 2008). Ч. I. Київ: НАОУ, 2008. С. 195–198.

46. Миронець С. М. Особливості психологічного забезпечення дій аварійно-рятувальних підрозділів МНС України. *Матеріали II Всеарм. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми психологічного забезпечення життєдіяльності військ (Сил) в сучасних умовах»* (29 жовт. 2009). Київ: НАОУ, 2009. С. 39–43.

47. Миронець С. М. Специфіка психологічної роботи з рятувальниками в умовах ліквідації наслідків надзвичайної ситуації. *Психологічні технології в екстремальних видах діяльності. Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 трав. 2009, м. Донецьк)*. Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛГУВД ім. Е. А. Дідоренка, 2009. С. 104–106.

48. Миронець С. М. Психологічні особливості діяльності фахівців зведених аварійно-рятувальних формувань МНС України під час виконання завдань за призначенням. *Матеріали 11-ї Всеукр. наук.-практ. конф. «Організація управління в надзвичайних ситуаціях»*. Київ: ІДУЦЗ УЦЗУ, 2009. С. 350–355.

49. Миронець С. М. Особливості формування зведених рятувальних загонів до виконання завдань в міжнародних гуманітарних місіях «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях». *Матеріали міжрегіонального наукового семінару (25.03.2010, м. Київ)*. Мін-во оборони України, Національний університет оборони України. Київ: НУОУ, 2010. С. 218–221.

50. Миронець С. М. Комплексне психологічне забезпечення діяльності фахівців рятувальних підрозділів в екстремальних умовах праці. *Зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. семінару «Безпека життя і діяльності людини»*. Хмельницький: ІДУЦЗ УЦЗУ, НМЦ ЦЗ та БЖД, 2010. С. 143–149.

51. Миронець С. М. Адаптація фахівців зведених рятувальних загонів до екстремальних умов праці. *Матеріали 12-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників*. Київ: ІДУЦЗ НУЦЗУ, 2010. С. 325–329.

52. Миронець С. М. Сучасні проблеми діяльності фахівців зведених рятувальних загонів державної служби медицини катастроф та МНС України. *Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми комплексної медико-психологічної реабілітації в умовах санаторно-курортних закладів осіб, що зазнали впливу екстремальних ситуацій»* (10-11 берез. 2011, Судак), 2011. С. 71.

53. Миронець С. М. Складові психологічної безпеки особистості в екстремальних умовах життєдіяльності. *V Всеарм. наук.-практ. семінар «Основні напрямки формування професійних якостей фахівців виховної роботи в Збройних Силах України»* (22 квіт. 2011, м. Київ), 2011. С. 59–60.

54. Миронець С. М., Осьодло В. І. Соціально-психологічні чинники безпеки в сучасних умовах. *Матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми психології діяльності в особливих умовах»* (20 квіт. 2011). Київ: НАУ, 2011. С. 50–53.

55. Миронець С. М., Осьодло В. І. Саморегуляція суб'єкта в особливих умовах діяльності. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми*

юридичної та екстремальної психології» (22-23 квіт. 2011). Макіївка: МГЕІ, 2011. С. 75–81.

56. Миронець С. М. Формування психологічної безпеки фахівців екстремальних професій. *Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях»* (2011, м. Київ). МО України. Національний університет оборони України. Київ: НУОУ, 2011. С. 206–209.

57. Миронець С. М., Назаренко І. І. Вплив станів психічного напруження на активність рятувальників в процесі медико-психологічної підготовки. *Матеріали наук. симпозиуму «Критичні стани: діагностика, надання екстреної допомоги, профілактика»*. Київ, 2011. С. 118–120.

58. Миронець С. М., Синишина В. М. Свідома регуляція негативних психічних станів як складова професійної надійності фахівців зведених рятувальних загонів МНС України. *Матеріали 13-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників* (20-21 верес. 2011). С. 314–317.

59. Миронець С. М. Психолого-культуральні особливості діяльності зведених рятувальних загонів у складі міжнародних гуманітарних місій. Тези доп. *Міжнар. наук.-практ. конф. «Психологічне здоров'я та благополуччя нації: проблеми, реалії і перспективи»* (25-26.11, м. Донецьк). Асоціація психологів Донбасу. ДНУ, 2011. С. 19.

60. Миронець С. М. Проблеми формування психологічної безпеки особистості. Тези доп. *Вузів. студент. наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми гуманітарних наук у дослідженнях студентської молоді»*. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2012. С. 4.

61. Миронець С. М. Актуальні проблеми формування психологічної готовності фахівців до виконання завдань в екстремальних умовах. *Програма та тези доп. VI Всеарм. наук.-практ. семінару «Основні напрямки формування професійних якостей фахівців виховної роботи в Збройних Силах України»*. Київ: ВІКНУ, 2012. С. 37–39.

62. Миронець С. М. Психологічні особливості формування зведених рятувальних загонів державної служби медицини катастроф. *Проблеми психології діяльності в особливих умовах. Програма IV Міжвузівської наук. конф.* Черкаси: АПБ ім. Героїв Чорнобиля. 2012. С. 2.

63. Миронець С. М. Формування психологічної готовності фахівців до виконання завдань в екстремальних умовах. *Матеріали наук.-практ. семінару* (24 квіт. 2012, м. Київ). Мін-во оборони України. Київ: НУОУ, 2012. С. 38–40.

64. Миронець С. М. Актуальні проблеми психологічного забезпечення зведених рятувальних загонів міжнародних гуманітарних місій та рятувальних операцій. *Матеріали 14-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників* (26-27 верес. 2012). Київ: ІДУЦЗ. С. 271–275.

65. Миронець С. М. Психологічне забезпечення зведених рятувальних загонів міжнародних гуманітарних місій. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (17-18 жовт., м. Донецьк), 2012. С. 177–180.

66. Миронець С. М. Проблеми емпіричних досліджень у психології. *Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (6-7 груд. 2012); за ред. І. В. Данилюк, І. В. Ващенко. Київ: ОВС, 2012. С. 119–121.

67. Миронець С. М. Психологічна культура безпеки особистості в організації. *Матеріали X Ювілейної міжнар. наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології* (24-25 квіт. 2014, м. Київ). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. С. 24.

68. Миронець С. М. Організаційні та психологічні особливості діяльності міжнародних гуманітарних місій. *Матеріали X Ювілейної міжнар. Всеукр. наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології* (24-25 квіт. 2014, м. Київ); за наук. ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушка, М. С. Корольчука. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2014. С. 54–55.

69. Миронець С. М. Особливості психологічного забезпечення міжнародних рятувальних операцій. *Матеріали 16-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників*. Київ: ІДУЦЗ, 2014. С. 193–195.

70. Миронець С. М. Психологічні аспекти діяльності міжнародних гуманітарних місій у сучасному суспільстві. *Зб. наук. праць. Роль особистості у формуванні соціальних відносин у сучасному суспільстві*; за заг. ред. Н. В. Ківенко. Ірпінь: Вид-во Нац. ун-ту ДПС України, 2014. С. 280–286.

71. Миронець С. М. Особливості психологічного супроводу міжнародних рятувальних операцій. *Актуальні проблеми наукового й освітнього простору в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів. Зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (14-15 трав. 2015). Т. 2. Мукачево: Карпатська вежа, 2015. С. 136–138.*

72. Миронець С. М. Цілеспрямована професійно-психологічна підготовка фахівців до діяльності в екстремальних умовах. Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (3 черв. 2015, м. Київ). Міноборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ: НУОУ, 2015. С. 201–203.

73. Миронець С. М. Особливості психологічного забезпечення міжнародних гуманітарних місій. *Актуальні проблеми розвитку організаційної та економічної психології в Україні. Тези II Всеукр. конгресу з організаційної та економічної психології* (28-30 трав. 2015, м. Кам'янець-Подільський). Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2015. С. 82–83.

74. Миронець С. М. Сучасні технології формування психологічної готовності фахівців до діяльності в екстремальних умовах. *Сучасний стан цивільного захисту України: перспективи та шляхи до Європейського простору. Матеріали 17-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників*. Київ: ІДУЦЗ, 2015. С. 259–261.

75. Миронець С. М. Сучасні технології цілеспрямованої професійно-психологічної підготовки фахівців екстремальних професій (на прикладі рятувальних підрозділів). *Програма VI міжвідомчої наук.-практ. конф. «Актуальні проблеми психологічної допомоги, соціальної та медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції»* (26 трав. 2016). Міністерство

оборони України, Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ: НУОУ, 2016. С. 220–222.

76. Миронець С. М. Оцінка і прогноз психологічної сумісності фахівців міжнародних гуманітарних місій. *Сучасний стан цивільного захисту України: перспективи та шляхи до Європейського простору. Матеріали 18-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників*. Київ: ІДУЦЗ, 2016. С. 205–208.

77. Миронець С. М. Деякі аспекти організації психологічного захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій транскордонного характеру. *Матеріали 19-ї Всеукр. наук.-практ. конф. рятувальників*. Київ: ІДУЦЗ, 2016. С. 285–287.

78. Миронець С. М. Психологічне забезпечення діяльності міжнародних гуманітарних місій в контексті транскордонної безпеки. *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік» Global Challenges of national economies development*. Ч. III. Київ, 2016. С. 1049–1058.

79. Миронець С. М. Психологічне забезпечення діяльності міжнародних гуманітарних місій (стан та перспективи). *Матеріали III наук.-практ. конф. «Гене́за буття особистості»*. Київ: ДП Інформаційно-аналітичне агентство, 2017. С. 235–236.

80. Миронець С. М. Сучасні проблеми психологічної допомоги та захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів. *Психолого-педагогічні особливості розвитку особистості в освітньому просторі. Зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (17-18 трав. 2017, м. Мукачеве)*. Мукачеве: Вид-во МДУ, 2017. С. 35–37.

81. Миронець С. М. Особливості формування професійно-психологічної готовності фахівців міжнародних гуманітарних місій. *«Психологія національної безпеки»*. *Наук.-практ. конф. з міжнародною участю «Психологія національної безпеки»* (25 квіт. 2017). Львів: СПОЛІМ, 2017. С. 112–114.

82. Миронець С. М. Психологічний захист населення в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів. *Організаційна та економічна психологія в Україні: сучасні проблеми та перспективи розвитку: тези доп. XIII Міжнар. наук. практ. конф. з організаційної та економічної психології* (12-13 квіт. 2018, м. Київ); наук. ред. С. Д. Максименко, Л. М. Карамушка, М. С. Корольчук. Київ, 2018. С. 100.

83. Миронець С. М. Актуальні проблеми формування психологічної готовності до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* (07 черв. 2018, м. Київ). МОУ. Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ: НУОУ, 2018. С. 144–148.

84. Миронець С. М. Формування психологічної готовності рятувальників до діяльності в екстремальних умовах. *Стратегія формування організації цивільного захисту. Т. 1. Цивільний захист України: сучасний стан, здобутки, проблеми, перспективи розвитку. Матеріали наук.-практ. конф.* Київ: ІДУЦЗ, 2018. С. 177–179.

85. Миронець С. М. Психологічні особливості діяльності рятувальників у складі міжнародних гуманітарних місій. *Інтегративний розвиток особистості та суспільства: психологічний і соціологічний виміри. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф.* (31 трав.-1 черв. 2018, м. Одеса). Одеса: Нац. ун-т «Одеська юридична академія»; Фенікс, 2018. С. 189–193.

86. Миронець С. М. Психологічний захист населення в умовах транскордонних небезпек. *II наук.-практ. конф. (за міжнародною участю) «Наукове забезпечення освітньої діяльності у сфері цивільного захисту»* (16 травня 2019). *Електронне видання комбінованого використання*. Київ: ІДУЦЗ, 2019. С. 80–82.

87. Миронець С. М. Психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайних ситуацій та збройних конфліктів. *Актуальні проблеми психологічної та соціальної адаптації в умовах кризового суспільства: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. круглого столу з міжнар. участю (24 квіт. 2019)*; за заг. ред. О. Г. Льовкіної, Р. А. Калениченко. Ірпінь: Ун-т державної фіскальної служби України, 2019. С. 113–115.

88. Миронець С. М. Особливості формування системи психологічного захисту в Україні (стан та перспективи розвитку). *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах* (31 жовт. 2019, м. Київ). МОУ. Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського. Київ: НУОУ, 2019. С. 183–187.

89. Миронець С. М. Стандарти психологічного захисту населення в умовах транскордонних небезпек. *Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. «Військова психологія у вимірах війни і миру: проблеми, досвід, перспективи»*. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, 2019. С. 148–150.

90. Тімченко О. В., Миронець С. М. Системогенетичний підхід до моделювання психологічного аналізу діяльності фахівців екстремальних видів діяльності. *Матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.* Одеса: Гельветика, 2020. С. 269–273.

АНОТАЦІЯ

Миронець С. М. Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. – Київський національний торговельно-економічний університет. – Київ, 2020.

У дисертації вперше у вітчизняній психологічній науці здійснено спробу розв'язати наукову проблему особливостей формування, підготовки, атестації та психологічного супроводу діяльності зведених рятувальних підрозділів ДСНС України у складі Міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій з ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру транскордонного та міжнародного значення.

За результатами емпіричного аналізу розроблено: структурну модель професійно-психологічної готовності рятувальників до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій, Програму цілеспрямованої професійно-

психологічної підготовки рятувальників, Структурно-функціональну модель спілкування рятувальників в умовах міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

Вперше визначено й обґрунтовано роль та місце психологічної складової в діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій на трьох рівнях: нормативно-параметричному, морфологічному та функціональному.

Запропоновано інтегративний підхід до розгляду психології діяльності міжнародних гуманітарних місій, методологічну основу якого становить системний принцип у поєднанні з антропоцентричною, науковою та культурно-історичною парадигмами, що дає змогу поєднувати гуманітарні цінності з кількісно-якісними моделями та алгоритмічними технологіями.

Удосконалено шляхи оптимізації законодавчого та нормативно-правового регулювання кваліфікації «Рятувальник вищої категорії» («Майстер міжнародного класу») в Україні, систему професійно-психологічної підготовки команди важкого класу з пошуку та порятунку в умовах міста Міжрегіонального центру швидкого реагування Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Поглиблено наукові погляди щодо міжнародної гуманітарної діяльності ООН.

Ключові слова: міжнародні гуманітарні місії, пошуково-рятувальні операції, рятувальники міжнародного класу, стрес-фактори, психологія діяльності, INSARAG.

ABSTRACT

Myronets S. M. Psychology of agency of international humanitarian missions. – Qualifying scientific work retaining manuscript rights.

Dissertation for achieving the academic degree of the Doctor of psychology, speciality 19.00.09 – psychology of agency in special conditions. – Kyiv National Trade and Economic University. – Kyiv, 2020.

In the dissertation for the first time in the domestic psychological science it was attempted to solve the scientific issue of particularities of forming, preparation, attestation and psychological support of agency of the joint rescue troops of the State emergency service of Ukraine which participate in the International humanitarian missions and search-and-rescue operations of relieving of the consequences of the situations of technical and natural emergency of the trans-border and international character.

It was defined that the agency of the rescuers of the international humanitarian missions has its own specificity and particularities, different from the other military units and it is characterized by the complex of the situational-psychogenic and personal factors which, making increased demands to source and reserve capabilities of an organism on all levels of organization, are the predictors of the psychological and somatic consequences.

According to the empirical analysis were elaborated: “structural model of the professional-psychological readiness of the rescuers to the agency of the staff of the international humanitarian missions”, “Program of the purposeful professional-psychological training of the rescuers”, “Structural-functional model of communication

of the rescuers in conditions of the international humanitarian missions and the search-and-rescue operations”.

For the first time was defined and justified the role and place of the psychological component in the agency of the international humanitarian missions and the search-and-rescue missions on the three levels: normative-parametric, morphological and functional; was proposed the integrative approach to the consideration of psychology of agency of the international humanitarian missions, where its methodological basis is represented by the systemic principle together with anthropocentric, scientific and cultural-historical paradigms, which allow to combine humanitarian values with quantitative-qualitative models and algorithmic technologies.

Were improved: ways of optimization of legislative and normative-legal regulation of qualification “Rescuer of the higher category” (“master of the international class”) in Ukraine; the system of the professional-psychological training of a team of the heavy class of the search-and-rescue agency in the urban conditions of the inter-regional center of the rapid response of the State emergency service of Ukraine.

Was elaborated the mathematical model of psychological compatibility of the candidates during formation of the joint search-and-rescue unit of the State emergency service of Ukraine for accomplishing concrete international humanitarian mission.

Have obtained further development the scientific views concerning international agency of the United Nations organization.

Keywords: international humanitarian missions, search-and-rescue operations, international-class rescuers, stress-factors, psychology of agency, INSARAG.

МИРОНЕЦЬ СЕРГІЙ МИКОЛАЙОВИЧ

**ПСИХОЛОГІЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ
ГУМАНІТАРНИХ МІСІЙ**

Підписано до друку 14.08.2020 р.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 1,9. Тираж 100 пр. Зам. _____

Свідоцтво: ДК №845 від 07.03.2002

Надруковано з оригінал-макету ТОВ «Август Трейд»

03039, м. Київ, вул. Голосіївська 7, корпус 2.